

TURINYS

4

IŠ ARTI

Tiltas tarp NATO ir Lietuvos

16

AKTUALIJOS

Ypatinga ceremonija būsimiems seržantams

18

ES žada skubiai įgyvendinti dronų sienos idėją

20

Glaudesni ES ir Ukrainos ryšiai gynybos srityje

22

FOTOREPORTAŽAS

„Inžinierių griausmas“: šimtų Lietuvos ir sąjungininkų karių vienybė

30

KARO KRONIKOS

Lenkija atakuota. Kas toliau?

42

VALIA PRIEŠINTIS

Leonas Čerškus. Lietuvos kario atsiminimai. XII dalis

56

KARO ISTORIJA LINKSMAI

„Diplomatija be ginklų yra kaip muzika be instrumentų“

Gerbiamieji KARIO skaitytojai,

provokacinių išbandymų, siunčiamų jau ne tik rytiniam NATO flankui, dažnis vis intensyvesnis. Kol kas dar neįvardyti (tikėti, kad tai – ne rusiškieji, gali nebent viena tokia buvusi kanclerė...) dronai jau zujo virš Danijos, dėl jų stoji Miuncheno oro uosto veikla.

Kremliaus karo mechanizmas, nors ir kapitaliai strigęs Ukrainoje, visgi bando veikti pagal „gerasimovo doktrinoje“ numatytą algoritmą ir rengdamas minėtąsias provokacijas Vakarų Europoje, jau nekalbant apie dronų invaziją į Lenkiją ar incidentus mūsų šalyje, akivaizdžiai pereina į kitą – aktyvesnę – konflikto eskalavimo stadiją. Ir jei jau šiandien sulaukėme kai kurių praeities veikėjų kaltinimų Baltijos šalims ir Lenkijai kone inspiravus rusijos puolimą prieš Ukrainą 2022-aisiais, kas žino, gal ir dėl „neaiškių“ dronų spiečių virš Europos kalti taip pat mes?..

Net ir nesinaudojant šiuolaikinių išmaniųjų paieškos sistemų ar dirbtinio intelekto galimybėmis nesunku atsekti laiko paraleles, kas labiausiai pataikavo Putinui, kai jo ordos atplėšė Sakartvelo teritorijos dalis 2008-aisiais ir pumpavo milijardus eurų ne vienu dujotiekiu 2014-aisiais, kai Krymą „laisvino“ „mūsų ten nėra“ – žalieji žmogeliukai, o Donbase neva kilo „pilietinis pasipriešinimas“.

Žinoma, visuomet yra gerai, kai paaiškėja kas yra kas, netgi jei tai ir labai pavėluota. Klausimas tik – ar esame pasirengę rytoj mokėti atitinkamą kainą už šiandienos tiesą?

Pagarbiai
Darius Varanavičius,
vyriausiasis redaktorius

REDAKCIJA

- vyr. redaktorius
Darius Varanavičius,
Darius.Varanavicius@mil.lt
tel. +370 5 210 3897
- redaktorius Dalius Žygelis,
Dalius.Zygelis@mil.lt
tel. +370 5 273 5744
- korespondentai:
Ilona Skujaitė, tel. +370 5 210 3895,
Žydrė Švobienė, tel. +370 5 278 5285,
Augustė Janutaitė, tel. +370 5 264 8573,
Darius Sutkus, tel. +370 5 210 3896,
Lukas Yla, tel. +370 7 068 0270
- dizainerė Aistė Lapinskaitė,
tel. +370 5 210 3896
- administratorė Aušra Narsutytė,
tel. +370 5 210 3895
- archyvo tvarkytojas
Valdas Balciukevičius,
tel. +370 5 210 3895

Adresas

- Totorių g. 25, LT-01121 Vilnius
- Norintiems užsisakyti
šį žurnalą kreiptis:
tel.: +370 5 210 3895,
+370 5 210 3897
arba el. paštu
Ausra.Narsutyte@mil.lt

I ir IV viršeliuose –

www.flickr.com nuotr.

- Leidėja – Krašto apsaugos ministerija
- Redakcijos nuomonė nebūtinai sutampa su autorių nuomone
- Nuotraukos, rankraščiai negražinami ir nerenzuojami
- Tiražas 2 700 egz. (lietuvių k.); 300 egz. (anglų k.)
- Spausdino Lietuvos kariuomenės Karo kartografijos centras, Muitinės g. 4, Domeikava, LT-54359 Kauno r.
- ISSN 2029-5669
- Užs. GL-569

Prisidėk prie
bendrų tikslų!

**BROLIAI
AITVARAI**

€ Skirk 1,2%   Įsigyk Brolių Aitvarų atributikos

BroliaiAitvarai.lt

TILTAS T

ARP NATO IR LIETUVOS

NATO pajėgų integravimo vienetas (NPIV) Lietuvoje šiemet mini savo 10 metų jubiliejų. 2015 m. rugsėjo 1 d. jis buvo įsteigtas Vilniuje reaguojant į rusijos agresiją Ukrainoje ir Krymo aneksiją bei siekiant stiprinti saugumą Baltijos regione. Naujai paskirtas šio vieneto vadas – Nyderlandų kariuomenės pulkininkas Merlijnas Heiligersas – pristatė svarbiausius pasiekimus per pastarąjį dešimtmetį ir didžiausius dabarties iššūkius.

Pirmieji įspūdžiai

Papasakokite apie savo karinę patirtį ir ankstesnes pareigas prieš tampa NPIV Lietuvoje vadu šių metų liepą.

Turiu daug patirties logistikos ir transporto srityje. Pastaruosiu metu ėjau Nyderlandų kariuomenės judėjimo ir transporto organizacijos vado pareigas. Šį vienetą sudaro apie 430 karių, jo veikla apima kariuomenės judėjimo koordinavimą bei karines pašto paslaugas. Pagrindinė būstinė buvo įsikūrusi pačiame Nyderlandų centre, kiti padaliniai išsibarstę po visą

šalį, o nedidelis būrys buvo dislokuotas Jungtinėse Amerikos Valstijose. Eidamas šias pareigas daugiausiai dėmesio skyriau kariniam mobilumui ir logistikos koridoriams Europoje kurti. Taip pat esu dirbęs su civilinėmis logistikos ir transporto įmonėmis, pagal sutartis teikiančiomis paramą kariuomenės operacijoms, siekiant sukurti palankią Nyderlandų kariuomenės ir NATO veiksmams ekosistemą. Kiek anksčiau teko dirbti Nyderlandų gynybos ministerijoje transporto ir logistikos srityje.

Kas įkvėpė siekti karjeros kariuomenėje ir tapti karininku?

Nuo mažens, dar prieš įstodamas į karo akademiją, tvirtai tikėjau

Plk. Merlijnas Heiligersas (viduryje) su buvusiais NPIV vadais plk. Peteriu Nielsenu (kairėje) ir plk. Jakobu Søgård Larsenu.

demokratija ir maniau, kad svarbu prisidėti prie mūsų pačių saugumo. Žinoma, tai buvo susiję ir su tam tikru nuotykių troškimu, nes karinė tarnyba suteikia unikalią galimybę derinti fizinį

parengtumą su akademinio išsilavinimu. Būtent šį mokslo ir aktyvios veiklos laukę derinį aš labai vertinau.

Be to, kariuomenė man suteikė puikią galimybę tobulėti asmeniškai,

nes dar jaunystėje išmokau lyderystės ir vadovavimo kariams įgūdžių. Tai, mano nuomone, nepaprastai naudinga. Karinė karjera taip pat suteikė puikių galimybių studijuoti užsienyje, pavyzdžiui Jungtinėje Karalystėje, ir tarnauti įvairiose šalyse, įskaitant Vokietiją. Be to, dalyvavau tarptautinėse operacijose Afganistane, Libane ir Balkanuose. Taigi karinė karjera yra labai sudėtinga, bet kartu ir turininga.

Kas paskatino pretenduoti į NPIV Lietuvoje vado pareigas?

Dabar, jau vadovaudamas šiam vienetui Lietuvoje, jaučiuosi labai privilegijuotas. Nors tai yra sudėtingas laikotarpis, kai nepaprastai svarbu ginti demokratines vertybes ir užtikrinti Europos saugumą, man yra garbė prisidėti prie šių pastangų.

Asmeniškai man ir žmonai gyvenimas užsienyje yra įdomus, kupinas iššūkių. Tai – gera proga pamatyti Baltijos šalis, susipažinti su šia Europos

dalimi ir mėgautis gyvenimu Lietuvoje. Esame tikrai laimingi gyvendami čia – tiek profesiniu, tiek šeiminiu požiūriu.

Kokį įspūdį darė Lietuva ir čia veikiantis NPIV prieš pradėdant tarnybą?

Pirmą kartą Lietuvoje apsilankiau 2024 m., o kaip logistikos specialistas jau anksčiau žinojau apie svarbias šio vieneto užduotis. Tai vienas iš pirmųjų, įskaitant analogiškus dalinius Bulgarijoje, Estijoje, Latvijoje, Lenkijoje ir Rumunijoje, NATO pajėgų integravimo vienetų, įkurtų Aljanso rytiniame flange ir priskirtų Jungtinės logistikos paramos grupės Briunsiume operaciniam pavaldumui.

Mūsų padalinys veikia kaip tiltas tarp Lietuvos ir NATO, sujungiantis operatyvinį ir techninį lygmenis. Manau, kad atliekame svarbų pajėgų užtikrinimo ir palaikymo vaidmenį. Prisidedame prie pasirengimo NATO pajėgų dislokavimui ir operacijoms, ypatingą dėmesį skirdami logistikai. Tai apima pagalbą atvykstančiam pastiprinimui ir paramą užsienio kariams per pratybas ir operacijas čia, Lietuvoje.

NPIV Lietuvoje – 10 metų

Istoriniuose Sapiegų rūmuose Vilniuje rugsėjo pradžioje buvo surengta ceremonija, skirta NPIV Lietuvoje veiklos 10-mečiui pažymėti. Šis vienetas buvo įsteigtas Lietuvoje 2015 m. rugsėjo 1 d. reaguojant į 2014 m. rusijos agresiją Ukrainoje ir Krymo aneksiją bei siekiant stiprinti Baltijos regiono saugumą. Svarbiausia šio vieneto užduotis – užtikrinti operatyvų NATO pajėgų dislokavimą Lietuvoje, planuoti tarptautines pratybas ir integruoti sąjungininkų pajėgas, taip stiprinant kolektyvinius gynybos pajėgumus regione.

„NPIV Lietuvoje įrodė, kad NATO gali greitai prisitaikyti prie grėsmių, sutelkti sąjungininkus ir veikti išvien ten, kur tikrinamas mūsų kolektyvinis įsipareigojimas užtikrinti laisvę ir saugumą. Kiekviena sąjungininkų pajėgų rotacija, kiekvienas čia tarnaujantis NATO karys stiprina mūsų kolektyvinį pasirėngimą ir siunčia aiškią žinią – Aljansas gina kiekvieną savo teritorijos centimetrą. Esame dėkingi sąjungininkų kariams, jie kasdien savo tarnyba įprasmina šią bendrą misiją“, – per ceremoniją sakė krašto apsaugos viceministras Tomas Godliauskas. Dešimtmetis minimas išaugusios geopolitinės įtampos tebesitęsiant Rusijos karui prieš Ukrainą fone. Strateginė Lietuvos padėtis – siena su Baltarusija ir stipriai militarizuotu rusijos Kaliningrado eksklavu – NPIU Lietuvoje paverčia kertiniu NATO atgrasymo ir gynybos svirtu.

„Minėdami NATO pajėgų integravimo Lietuvoje dešimtmetį, kartu pripažįstame ir pasikeitusią saugumo aplinką Europoje. Šis vienetas yra mūsų pasirėngimo ir tvirto įsipareigojimo ginti kiekvieną sąjungininkų teritorijos centimetrą įrodymas“, – per ceremoniją sakė naujas NPIV vadas, Nyderlandų kariuomenės pulkininkas M. Heiligersas.

NPIU atlieka itin svarbų vaidmenį NATO atgrasymo architektūroje ir yra sąjungininkų vienybės simbolis rusijos agresijos akivaizdoje.

KAM informacija

Vadovavimo ir strateginiai iššūkiai

Kokie pagrindiniai tikslai ir uždaviniai vadovaujant NPIV dabarties geopolitinėje situacijoje?

Be abejo, kaip ir visi, įžvelgiu reikšmingus geopolitinės situacijos pokyčius. Nors tai gali turėti įtakos NPIV vaidmeniui, mūsų pagrindinė misija lieka ta pati: esame čia tam, kad remtume tiek Lietuvos, tiek NATO pajėgas. Ir toliau padedame greitai dislokuoti pajėgas, taigi ši esminė mūsų darbo dalis nepasikeitė. Vis dėlto mūsų dėmesys nukreiptas ne tik į dabartinę misiją – žvelgiame ir į ateitį, bendradarbiaudami su Lietuvos gynybos štabu prisidedame prie būsimų NATO operacijų planavimo.

Kokie yra didžiausi iššūkiai?

Manau, kad itin svarbu toliau stiprinti jau užmegztus tvirtus santykius. Turime užtikrinti, kad atvykstantys kariai žinotų, kur mus rasti, kad galėtume suteikti jiems reikiamą informaciją ir paramą, būtiną sėkmingam dislokavimuisi ir pasirengimui operacijoms. Turime būti pasiruošę, lengvai pasiekiami ir pasirengę veikti.

Nors NPIV funkcijos nesikeičia, bet gali tekti koreguoti mūsų darbo metodus. Pavyzdžiui, man ir mano vadovaujamam vienetui pagrindinis uždavinys artimiausiais metais yra pritaikyti karo Ukrainoje patirtį. Šiuo metu analizuojame, kaip galime patobulinti savo veiklos procesus, kad jie atitiktų naujas aplinkybes.

Kokie esminiai NPIV pasiekimai per pastarąjį dešimtmetį? Kokia šio vieneto ateities vizija, galbūt yra numatyta kokių nors plėtros planų?

Manau, kad didžiausias mūsų pasiekimas yra tai, kad sugebėjome sukurti didelį civilinių ir karinių, taip pat nacionalinių ir tarptautinių partnerių tinklą. Šis tinklas suteikia mums aiškų situacijos vaizdą ir platų veikimo spektrą, o tai yra būtina, kad karinės pajėgos galėtų veiksmingai atvykti į vietoje.

Suprantu, kad ateityje gali įvykti tam tikrų pokyčių, tačiau manau, kad mūsų vienetas yra pasirengęs plėtrai. Šiuo metu turime labai stiprią ir brandžią komandą, o tai, mano nuomone, yra pagrindinis privalumas. Mūsų vieneto stiprybė – unikalus derinys, sudarytas iš Lietuvos karių ir sąjungininkų iš užsienio, jie visi yra savo

Plk. Merlijnas Heiligersas sako esąs privilegijuotas, kad gali vadovauti brandžiai NPIV komandai, kuriai pavyko su Lietuva, kaip priimančiąja šalimi, užmegzti ne tik gerus darbo santykius, bet ir draugystę.

NPIV esminis tikslas – užtikrinti, kad atvykstantys NATO kariai gautų visą jiems reikiamą informaciją ir paramą, būtiną sėkmingam dislokavimui ir pasirengimui operacijoms Lietuvoje.

srities ekspertai.

Kitas mūsų pagrindinis privalumas yra tai, kad esame labai glaudžiai susiję su Lietuvos gynybos štabu. Šis aspektas leidžia mums išlaikyti platų kontaktų tinklą ir užtikrinti tinkamus, nuolatinus ryšius su priimančiąja šalimi, o tai sustiprina mūsų vaidmenį kaip svarbaus tilto tarp atvykstančių NATO padalinių ir Lietuvos. Manau, kad būtent čia glūdi mūsų tikroji stiprybė.

Ar prieš dešimtmetį vadovauti NPIV buvo lengviau nei dabar?

Apie tai diskutavome ir per jubiliejų. Norėčiau pacituoti pirmojo šio vieneto vado plk. Jakobo Søgårdo Larseno žodžius iš diskusijos, vykusios per šventę. Jis sakė: „2015-aisiais kūrėme visiškai naują struktūrą, reaguodami į kylančią grėsmę. Buvo skubos, neaiškumo, bet kartu turėjome aiškų tikslą. Tai, ką sukūrėme Lietuvoje, tapo tiltu tarp NATO ir priekinės fronto linijos valstybės. Ir šis tiltas atlaikė laiko išbandymą.“

Mano nuomone, paskutinė frazė apie laiko išbandymą yra ypač reikšminga. Šiandien mes atliekame tą

pačią funkciją, nors galbūt su kitais žmonėmis ir kitokiomis geopolitinėmis aplinkybėmis. Pagrindinis mūsų prašymas tebėra gebėjimas sujungti pagrindinius veikėjus ir palengvinti papildomų pajėgų dislokavimą. Taigi, atsakydamas į jūsų klausimą, manau, kad sudėtingos aplinkybės buvo nuolatinis veiksnys vadovaujant vienetui tiek pradžioje, tiek dabar.

Jaučiuosi privilegijuotas, kad galiu vadovauti šiai brandžiai komandai. Su Lietuva, kaip priimančiąja šalimi, užmezgėme ne tik gerus darbo santykius, bet ir draugystę, paremtą tarpusavio pasitikėjimu ir pagarba. Nors per ilgus metus vienetas subrendo, jo misija išliko ta pati. Vadovaujant visada bus sudėtingų laikotarpių, todėl turime sugebėti prisitaikyti prie kintančių aplinkybių.

Papasakokite apie NPIV Lietuvoje veiklą per pratybas „Zapad“?

Mes teikiame nuolatinę paramą Lietuvoje dislokuotoms pajėgoms, įskaitant ir šį laikotarpį. Tai – pagrindinė mūsų misijos dalis, kurią šiandien ir ateityje vykdome glaudžiai bendradarbiaudami su priimančiąja šalimi.

NPIV kariai Lietuvoje randa įvairių būdų, kaip pristatyti savo veiklą visuomenei.

Kaip vertinate Lietuvos žmonių valią priešintis?

Lietuva turi ilgą pasipriešinimo istoriją, įskaitant sovietinę okupaciją ir priverstinį rusifikavimą. Šie įvykiai prisidėjo prie nacionalinės atminties ir tapatybės, grindžiamos laisvės ir

savarankiškumo idėjomis, susiformavimo. Tikrai jaučiasi, kad ši koncepcija yra labai svarbi Lietuvos visuomenei. Lietuva, kaip Europos Sąjungos ir NATO narė, aiškiai vertina tuos pačius principus, kurie yra svarbūs visoms demokratinėms Europos šalims, ir tai

čia tikrai akivaizdu.

Būdamas Lietuvoje matau ir jaučiu, kad laisvė nėra tik tušti žodžiai, bet labai reali sąvoka. Tai akivaizdu visoje visuomenėje, o daugelis piliečių yra pasirengę prisidėti prie savo šalies gynybos. Tai verčia kelti svarbų atsparumo klausimą. Pastebėjau, kad čia gyvenantys žmonės labai puikiai supranta, kad reikia kurti atsparią visuomenę.

Mes siekiame prisidėti prie šio tikslo pagal savo švietimo programą. Lancomės mokyklose, universitetuose ir vietos valdžios institucijose, kad supažindintume žmones su NATO ir NPIV vaidmeniu. Mūsų tikslas – pateikti objektyvią informaciją apie NATO veiklą. Tai leidžia mums užmegzti ryšį su bendruomene ir stiprinti jos atsparumą. Asmeniškai manau, kad atsparumas yra daugialypis dalykas.

Labai svarbu, kad mes būtume pasirengę pasirūpinti savimi ir savo šeimos nariais, pavyzdžiui, turėdami namuose grynųjų pinigų ar vandens atsargų. Kitas atsparumo lygis apima vietos valdžios institucijas ir dideles įmones, kad jos turėtų aiškius veiklos tęstinumo planus. Galiausiai yra NATO, kuri teikia paramą valstybėms per sąjungininkų partnerystę.

Tai yra daugiasluoksnis požiūris. Manau, kad Lietuvos žmonės labai gerai supranta laisvės ir savarankiškumo vertę bei yra pasirengę ją ginti. Tai labai aiškiai suvokiau per savo pirmąją vizitą Vilniuje. Miesto autobusai su užrašais „Vilnius palaiko Ukrainą“ – labai įspūdingas simbolis. Tai parodė, kad atsидūriau visuomenėje, suprantančioje, ką reiškia sprespauda, ir pasiryžusioje ginti pamatines mūsų visų vertybes.

Kaip užmezgate ryšius su vietos bendruomene?

Mūsų užduotis dvejopa: turime teikti paramą dislokavimui ir užtikrinti pajėgų palaikymą bei prisidėti prie pasitikėjimo Aljansu stiprinimo. Esame sukūrę programą, apimančią bendradarbiavimą su įvairiomis (mokymo įstaigų, vietos savivaldos ir kt. institucijų) Lietuvos bendruomenėmis. Rengiame įvairius savo veiklos pristatymus.

Vienas iš naujausių pavyzdžių – praėjusį mėnesį kartu su NATO kolegomis iš Ruklos rėmėme Vilniaus maratoną. Mūsų padalinys labai aktyviai bendradarbiauja su Lietuvos visuomene.

Šiuo metu vyksta intensyvus informacinis karas su rusija. Ar informacinė aplinka Nyderlanduose yra tokia pati?

Manau, kad padėtis Europoje vis labiau vienodėja. Taip pat suprantu, kad gyvenantys rytinėje Europos dalyje, arčiau rusijos, grėsmę jaučia kitaip. Aš apie tai esu kalbėjęs su savo geru draugu Suomijoje. Jo teigimu, Suomija, Estija, Latvija ir Lenkija grėsmę jaučia

kitaip nei kitos pasaulio šalys.

Vis dėlto pastebėjau, kad tokiose šalyse kaip Nyderlandai, Belgija ir Prancūzija ta grėsmė taip pat neramina. Akivaizdu, kad mūsų visuomenės didina savo atsparumą ir, žinoma, remia mūsų sąjungininkus Rytų Europoje.

Taigi, nors veikiausiai jaučiame skirtingai, šis skirtumas mažėja. Manau, kad dabar daugiau Vakarų Europos šalių tikrai suvokia, kad būtina remti Rytų Europos šalis. Tai viena iš priežasčių, kodėl NPIV sudaro 12 šalių – visos jos prisideda prie šio nedidelio vieneto veiklos, taip parodydamos ir sustiprindamos NATO šalių įsipareigojimą rytiniam flangui.

Plk. Merlijnas Heiligersas teigia, kad jo vadovaujamam vienetai svarbu pritaikyti karo Ukrainoje patirtį.

Karybos ateitis

Kalbant apie intensyvų hibridinę karą, ar NATO turi veiksmingų sprendimų, kaip apsaugoti Lietuvos, kitų Baltijos valstybių ir Lenkijos – Aljanso rytinio flango šalių – oro erdvę?

Mūsų misija – padėti NATO remti Lietuvą, čia dislokuojant sąjungininkų karius ir juos išlaikant. NPIV neatlieka aktyvios gynybinės funkcijos, tačiau jei NATO nuspręs remti Lietuvą dėl padidėjusios grėsmės, prisidėsime užtikrindami, kad Aljanso pajėgos galėtų greitai dislokuotis šalyje.

Žinoma, stebime situaciją, bet mūsų pagrindinis vaidmuo – kaip NATO būstinės, kitų Aljanso struktūrų ir Lietuvos, kaip priimančiosios šalies, informacijos centro. Daug dėmesio skiriame informacijai rinkti ir užtikrinti,

rasti kūrybiškų bei novatoriškų sprendimų, kaip įveikti naujausias grėsmes. NATO dirba šiuo klausimu. Nors šie pokyčiai jau vyksta, jiems įgyvendinti prireiks laiko.

Ko galime pasimokyti iš karo Ukrainoje?

Kaip jau minėjau, dėl inovacijų karo pobūdis sparčiai keičiasi. NATO daug investuoja į oro gynybą ir taip pat daug dėmesio skiria Ukrainos patirties analizei. Šie veiksmai atspindi įsipareigojimą prisitaikyti prie naujų grėsmių ir pasirengti būsimiems konfliktams. Dalydamiesi šiomis žiniomis, mes,

Pasak plk. Merlijno Heiligerso, NPIV Lietuvoje funkcija per dalinio veiklos dešimtmetį nepakito, keitėsi personalas ir geopolitinės aplinkybės.

kad ji pasiektų reikiamus adresatus, kad visi žinotų, kas vyksta. Tai yra mūsų pagrindinis tikslas.

Kaip, atsižvelgiant į situaciją Ukrainoje, keičiasi karybos pobūdis dėl vis dažnesnio dronų ir dirbtinio intelekto naudojimo? Kaip keisis NATO požiūris į karo veiksmus per ateinančius penkerius metus?

Nesu karinių inovacijų ar dirbtinio intelekto ekspertas, bet suprantu: nors konflikto esmė išlieka ta pati, jo pobūdis keičiasi. Šią evoliuciją lemia žmogiškoji patirtis, inovacijos ir paties konflikto dinamika. Todėl sparčios inovacijos neabejotinai darys įtaką karo veiksmų raidai. Šiuolaikinį karinį konfliktą galima apibūdinti penkiais žodžiais: perkrautas, kompleksinis, ginčytinas, susietas ir ribotas.

Be to, karybos pokyčiai reikalauja paprastų ir veiksmingų sprendimų. Pavyzdžiui, dronus galima gana pigiai gaminti masiniu būdu, ir NATO šiuo metu dirba, kad rastų naują būdą, kaip į juos reaguoti. Aljansas daug investuoja į oro gynybą, ir visos šalys prisideda prie šių pastangų. Mes taip pat keičiamės informacija ir turime

NPIV Lietuvoje ir KAM archyvo nuotr.

kaip organizacija, galime gauti naudos. Kaip profesionalūs kariai galime stebėti, kas vyksta, ir panaudoti šią informaciją savo gebėjimams tobulinti.

Kalbant apie mano vadovaujamo vieneto vaidmenį, ypač aprūpinimo sritį, šiuo metu svarbu išsklaidyti logistikos išteklius, o ne sutelkti juos vienoje vietoje. Taip pat labai svarbi maskuotė ir nuolatinis karių judėjimas. Visi šie dalykai yra taikomi mūsų darbe ir aktyviai svarstome, kaip juos tobulinti.

Dėkojame už pokalbį. ■

Kalbino Ilona Skujaitė

KARINIO MOBILUMO INICIATYVOS EUROPOJE

Pradžia

2022 m. kovą Europos Vadovų Taryba patvirtino Strateginį saugumo ir gynybos kelrodį, kuriame pabrėžiama, kad „rusijos karinė agresija prieš Ukrainą patvirtino būtinybę skubiai ir reikšmingai padidinti mūsų ginkluotųjų pajėgų karinį mobilumą Europos Sąjungoje (ES) ir už jos ribų“. Tai – ambicingas ir atnaujintas veiksmų planas, parengtas atsižvelgiant į naujus įsipareigojimus, kuriais siekiama iš esmės padidinti karinį mobilumą ir investuoti į jį.

Karinis mobilumas yra gyvybiškai svarbus Europos saugumui ir gynybai. ES valstybių karių pajėgos turi gebėti greitai ir pakankamai dideliu mastu reaguoti į krizes prie ES išorės sienų ir už jų ribų. Atsižvelgiant į rusijos agresiją prieš Ukrainą, ypač svarbu karinę pagalbą teikti kuo greičiau ir sklandžiau.

Struktūrinių pokyčių poreikis

Anksčiau ES valstybės narės dažnai taikydavo individualų požiūrį – krizės metu būdavo daromos laikinos išimtys siekiant apeiti nacionalinius

apribojimus karinio transporto ir karių judėjimui. Tačiau dabar būtina pereiti nuo laikinų išimčių prie struktūrinių sprendimų. Vis dėlto pastebėta, kad karinį mobilumą labai riboja skirtingos geležinkelių sistemos tiek tarp Ukrainos ir ES, tiek tarp pačių ES valstybių karių, o tai gerokai apsunkino karių ir įrangos perkėlimą. Taip pat tapo akivaizdu, kad esminė karinė logistika itin priklauso nuo pagal sutartis teikiamų civilinių transporto paslaugų.

Veiksmų tobulinimo kryptys

Skatindama karinį mobilumą ES siekia pašalinti minėtuosius apribojimus atsižvelgdama į:

- infrastruktūros pajėgumus – transporto infrastruktūros tobulinimą, kad ji galėtų atlaikyti karių judėjimų svorį, gabaritus ir mastą;
- logistiką – karinio transporto degalų tiekimo grandinės poreikių integravimą ir prioritetų išdėstymą bendroje sistemoje;
- suderinimą ir skaitmeninimą – tolesnes pastangas supaprastinti ir suderinti sudėtingas, ilgas bei skirtingas nacionalines taisykles ir procedūras,

ypač skaitmenizuojant administracinius procesus.

Įgalinimo ir palaikymo koridoriaus modelis

Svarbus žingsnis link struktūrinių sprendimų buvo žengtas 2024 m. sausį, kai Lenkija, Nyderlandai ir Vokietija, glaudžiai bendradarbiaudamos su NATO, pasirašė ketinimų protokolą dėl bendro įgalinimo ir palaikymo (angl. *Enablement and Sustainment, ESN*) koridoriaus.

Koridoriaus tikslas – užtikrinti veiksmingesnį karinio personalo ir įrangos judėjimą iš Šiaurės jūros uostų į NATO rytinį flangą. Vokietijos ir Nyderlandų biuras aktyviai identifikuoja bei šalina kliūtis, trukdančias greitam kariuomenės judėjimui šiuo koridoriu, ir rengia praktines pratybas. Ši iniciatyva skirta supaprastinti bei suderinti taisykles ir tarpusavyje pripažinti sienų kirtimo procedūras, taip sukuriant modelį, kuris galėtų būti pritaikytas kituose įgalinimo ir palaikymo koridoriuose visame žemyne.

ES ir NATO bendros mobilumo iniciatyvos

Tiek NATO, tiek ES įgyvendina svarbias karinio mobilumo stiprinimo priemones: NATO – pagal Logistikos veiksmų planą, ES – pagal Nuolatinio struktūrinio bendradarbiavimo programą (angl. *Permanent Structured Cooperation, PESCO*). Šios iniciatyvos viena kitą papildo ir sustiprina.

NATO strategijos pagrindą sudaro

karinio mobilumo zonos. Dabartinis Nyderlandų, Vokietijos ir Lenkijos koridorius veikia kaip bandomasis projektas, skirtas greitam sienų kirtimui, sąveikai ir bendrai priežiūrai palengvinti. Remdamosios šiuo modeliu, Lietuva ir dar keturios šalys lapkritį prisijungs prie ketinimų protokolo, kuriuo bus įsteigtas Centrinis Šiaurės Europos karinio mobilumo koridorius.

Svarbios yra ir skaitmeninio iniciatyvos, spartinančios karinį mobilumą. Estijos inicijuota Saugi skaitmeninė karinio mobilumo sistema leidžia saugiai išduoti leidimus skaitmeniniu būdu ir koordinuoti maršrutus tarp valstybių, o standartizuota forma Nr. 302 pagreitina muitinės procedūras ir užtikrina sąveiką su NATO LOGFAS sistema. Visos šios priemonės skirtos administraciniams procesams supaprastinti ir suderinti.

Lietuva dalyvauja Europos gynybos fondo projekte *SDMMS*, kuris skirtas keistis informacija, susijusia su kariniu mobilumu. Projektui minėtas fondas skiria 9 mln. eurų finansavimą.

Iki 2025 m. pabaigos ES pristatys naują Karinio mobilumo paketą, kuriam daugiausia dėmesio bus skirdama naujiems reglamentams, investicijoms į dvejopo naudojimo infrastruktūrą ir saugumui.

Galutinis tikslas – sukurti „karinę Šengeno erdvę“, skirtą karinių krovinių judėjimui ES viduje, kartu su NATO karinio mobilumo zonomis, taip sukuriant vientisą tinklą, kuris reikšmingai padidins bendrą pasirengimą grėsmėms.

Europos Parlamento ir NPIV Lietuvoje informacija

Ypatinga ceremonija būsimiems seržantams

Rugsėjo 12 d. dieną Braziūkų miške (Zapyškio sen., Kauno r.) vyko tradicinė Divizijos generolo Stasio Raštikio Lietuvos kariuomenės mokyklos (LKM) puskarininkių karjeros I pakopos kurso (kariuomenei rengiami kvalifikuoti seržantai) baigimo pažymėjimų įteikimo ceremonija.

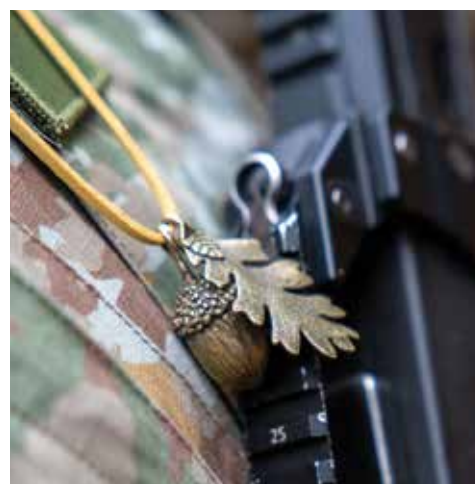
Ši vieta pasirinkta neatsitiktinai. Istoriniai tyrimai rodo, kad 1947 m. Kazlų Rūdos miškuose, Braziūkų girininkijoje, buvo organizuojami partizanų mokymo kursai puskarininkiams. Tų pačių metų rugsėjį čia įvyko laisvės kovotojų kautynės su sovietiniais okupantais. Tada, dengdami atsitraukiančius bendražygius, žuvo du partizanai – Tauro apygardos Geležinio Vilko rinktinės štabo Žvalgybos skyriaus viršininkas Stasys Lukša-Tautvydas ir Birutės rinktinės Žiedo kuopos būrio vadas Petras Ašmonas-Sargas.

2019 m. šių partizanų atminimui įamžinti Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras Braziūkų kautynių vietoje pastatė profesionalių menininkų sukurtą tradicinį partizanų kovoms atminti paminklą, o nuo 2021 m. rugsėjo LKM čia rengia puska-

rininkių karjeros I pakopos kurso baigimo pažymėjimų įteikimo ceremonijas. Jos vyksta kaskart išleidžiant naują parengtų seržantų I pakopos laidą.

„Jau partizaninio judėjimo pradžioje puskarininkiai buvo svarbūs valdant ir vadovaujant mažiems padaliniais.

Taigi, kad ir kokios sunkios buvo rezistencijos sąlygos, kursai, ugdantys šių padalinių vadus, suteikiant jiems teorinių ir praktinių įgūdžių, vis tiek vyko. Galime pasidžiaugti, kad ši geroji praktika yra taikoma ir dabar“, – akcentavo srž. mjr. Alvydas Kuprusevičius, LKM pavaldžios Povilo Lukšio puskarininkių mokyklos viršininkas. Pasak jo, Lietuvos kariuomenė viena pirmųjų adaptavo ir pritaikė NATO nustatytas rekomendacijas, vystydama, šviesdama ir rengdama savo profesionalų puskarininkių korpusą bei atsižvelgdama į pagrindinius NATO puskarininkių veiklą reglamentuojančius dokumentus: Puskarininkių profesinio švietimo mokymo programą (angl. *NCO PME Reference Curriculum*), Puskarininkių profesinio tobulėjimo gaires (angl. *NCO PD Refe-*

rence Guidance) bei NATO puskarininkių strateginės vadovybės strategiją ir puskarininkių gaires (angl. *NATO NCO Bi-Strategic Command Strategy and NCO Guidelines*).

Kaskart puskarininkių karjeros I pakopos kurso pažymėjimų įteikimo ceremonijoje Braziūkų miške naudojami istoriniai partizanų priesaikos atributai: kryželis, trispalvė ir pistoletas (1945 m. Nemunaityje prisiekę Adolfo Ramanausko-Vanago partizanai šiuos daiktus bučiavo). Atgaivinant šią tradiciją siekiama įprasminti Lietuvos kariui svarbias vertybes – kovą ginklu už Tėvynės laisvę, padedant Dievui, negailint savo jėgų ir gyvybės.

Su istoriškai svarbiomis vietovėmis susietos ir kitos Lietuvos kariuomenės mokyklos puskarininkių karjeros

pakopų kursų baigimo pažymėjimų įteikimo ceremonijos. II pakopos kurso baigimo pažymėjimai teikiami Vytauto Didžiojo karo muziejaus sodelyje šalia Nežinomojo kareivio memorialo ir prie pirmojo už Lietuvos laisvę ir nepriklausomybę žuvusio kario Povilo Lukšio paminklo, III pakopos – Istorinėje Lietuvos Respublikos Prezidentūroje Kaune. Atliepiant posakį „Iš mažos gilės didelis ažuolas užauga“, trijų puskarininkių karjeros pakopų kursų didžiausią pažangą padariusiems klausytojams įteikiama po pakabuką su gile ir ažuolo lapeliais – vienu, dviem ar trimis, – atitinkamai žymintiems, kokios karjeros pakopos kursas buvo sėkmingai baigtas.

LKM informacija ir nuotraukos

ES žada skubiai įgyvendinti dronų sienos idėją

Siekdama apsaugoti Europos oro erdvę nuo rusijos nepilotuojamų orlaivių įsibrovimų, Europos Sąjunga (ES) pradėjo sparčiai kurti vadinamąją dronų sieną ir įgyvendinti platesnio masto priemones, skirtas apsaugoti rytinę žemyno dalį.

Siūlomų priemonių paketas bus vadinamas „Eastern Flank Watch“ (EFW; liet. „Rytų flango stebėjimas“), tokį įvardijimą paskelbė Europos Komisijos (EK) pirmininkė Ursula von der Leyen.

Išsamesnė informacija pasirodė rugsėjo pabaigoje, kai ES gynybos ir kosmoso reikalų komisaras Andrius Kubilius teigė, kad dronų siena bus „neatidėliotinas prioritetas“, apimiantis „pažangias aptikimo, sekimo ir perėmimo galimybes“. Jis taip pat

sakė, kad tai bus vienas iš platesnio ES projekto EFW ramsčių.

A. Kubilius pateikė savo pastabas po aukšto lygio susitikimo su Europos gynybos ministrais iš devynių šalių. Jas

A. Kubilius pavadino „ES priešakinės linijos šalimis“, nes visos jos turi bendrą sieną su rusija, Juodosios jūros pakrantę arba gali su Ukraina susisiekti sausuma.

„Mes susitarėme dėl svarbiausio punkto: Rytų flango stebėjimo sistema, kurios pagrindą sudaro dronų siena, bus naudinga visai Europai“, – teigė V. Kubilius. Susitikimas perkėlė projektą „iš diskusijų į konkrečius veiksmus“, –

vėliau tą pačią dieną per spaudos konferenciją Suomijoje sakė jis.

Be dronų sienos, ES taip pat koordinuos veiksmus, siekdama sustiprinti fizines antžemines gynybos priemones, pavyzdžiui, judėjimo ribojimo sistemas.

Baltijos valstybės – Estija, Latvija ir Lietuva – jau bendradarbiauja įgyvendindamos Baltijos gynybos linijos projektą, kurio tikslas – palei ilgą sieną su rusija įrengti griovius, siekiant sulaukyti transporto priemones arba sulėtinti jų judėjimą, prieštankines užtvartas, tvoras ir greitai užrakinamus vartus. Baltijos valstybės pirmos pasiūlė idėją sukurti dronų sieną, tačiau Briuselis iš pradžių reagavo gana šaltai. Šių metų pradžioje buvo atmestas prašymas skirti ES finansavimą šiam projektui.

Situacija pasikeitė po to, kai rugsėjo mėnesį, vos dieną prieš U. von der Leyen kalbą apie ES padėtį, į Lenkijos oro erdvę įsiveržė apie dvidešimt rusijos karinių dronų. Savo kalboje ji pasinaudojo EK – ES vykdomosios institucijos – įtaka, kad paremtų ES dronų sienos planą. Nuo tada keliose Europos šalyse buvo pastebėti neidentifikuoti dronai netoli oro uostų ir karinių bazių. Rusijos kariniai orlaiviai papildomai išbandė Europos oro pajėgų reakciją.

A. Kubilius yra atviras griežtesnių gynybos priemonių, įskaitant dronų sieną, skirtų rusijai atgrasyti, šalininkas.

Be dronų sienos ir sausumos įtvirtinimų, EFW sistema apims „jūrų saugumą“ Juodojoje ir Baltijos jūrose, taip pat kosminę stebėjimo sistemą, skirtą situacijos suvokimui, sakė komisaras.

Kitas gynybos komisaro ir jo sąjungininkų darbotvarkės punktas bus paramos telkimas prieš spalio mėnesį vyksiantį Europos Vadovų Tarybos susitikimą, kuris bus kritinis momentas ES šalims pareikšti savo poziciją dėl šio projekto. Tada kartu su nacionaliniais ekspertais bus pareng-

tas išsamus techninis veiksmų planas, įdiegtas „išsamus ES finansinis priemonių rinkinys“ ir mobilizuota Europos gynybos pramonė, žadėjo A. Kubilius.

Klausimai, susiję su dronais, greičiausiai bus sprendžiami padedant Ukrainai, nes ES stengėsi pasinaudoti Kyjivo patirtimi šioje srityje, įgyta nuo 2022 m., kai rusija pradėjo plataus masto invaziją. ES anksčiau paskelbė apie 6 mlrd. eurų vertės dronų partnerystę su Ukraina, o Ukrainos gynybos ministras Denysas Šmyhalis pasidalijo „neįkainojama, mūšiuose patikrinta patirtimi“. Tuo tarpu įmonės, siūlančios priešdroneles technologijas, pradėjo varžytis dėl pozicijų numatytame ES projekte.

Estijos įmonė „DefSecIntel Solutions“, viena iš Baltijos dronų sienos projekto rangovių, paskelbė apie partnerystę su Latvijos įmone „Origin Robotics“, turėdama omenyje ES lygio sienos variantą. „DefSecIntel“ gamina nekinetinius įrenginius, pvz., aptikimo jutiklius ir trukdžių siųstuvus, o „Origin“ siūlo autonominių dronų perėmiklį.

www.defensenews.com informacija
www.flickr.com nuotraukos

Glaudesni ES ir Ukrainos ryšiai gynybos srityje

Vokietija, Prancūzija ir Lenkija remia stipresnę Europos integraciją, padėsiančią atsilaikyti prieš rusiją, galimai mobilizuojant iššaldytus rusijos finansinius aktyvus, kad būtų suteikta parama Ukrainai pagal Europos Sąjungos (ES) pasiūlytą schemą, taip pat gilesnę gynybos integraciją su Kyjivu. Šie pranešimai, pateikti bendro pareiškimo forma, buvo paskelbti po trišalio susitikimo, vykusio Lenkijos sostinėje Varšuvoje.

Trijų šalių užsienio reikalų ministrai paragino sparčiai pažengti į priekį derybose dėl Ukrainos narystės ES,

siūlydami pradėti derybas dėl vadina-
mųjų pagrindinių klausimų. Tai būtų
svarbus procedūrinis žingsnis į priekį,
nes šie klausimai – teisinė valstybė,
finansų kontrolė ir kovos su korupcija
priemonės – yra pirmieji, kurie turi būti
aptarti, ir paskutiniai, kurie turi būti
išspręsti stojant į ES.

Aukščiausio rango diplomatai
taip pat paminėjo neseniai įvykusius
masinius maskvos oro smūgius prieš
Ukrainą, kurie, kaip teigė trijų šalių
grupė, „neliks be atsako“. Jie pažadėjo
tęsti ir plėsti paramą Kyjivui, įskaitant
oro gynybos sistemų tiekimą, kol bus
užtikrinta „teisinga ir ilgalaikė taika
Europoje“. Tam reikės „žymiai padidinti
trumpalaikės ir ilgalaikės karinės
paramos finansavimą“, sakė užsienio
reikalų ministrai, ragindami „greitai
integruoti“ Ukrainą į Europos gynybos

technologijų ir pramonės bazę. Šiais
metais buvo pradėtos kelios inicia-
tyvos šiam tikslui pasiekti, įskaitant
Vokietijos vyriausybės kampaniją in-
tegruoti Vokietijos ir Ukrainos karinius
pramoninius kompleksus, Ukrainos
įmonės raketinio kuro gamybą Danijoje
ir 6 mlrd. eurų vertės Ukrainos ir ES
susitarimą dėl dronų.

Trijų šalių grupė, žinoma kaip
„Veimaro trikampis“, parėmė greitą
ES siūlomo 19-ojo sankcijų paketo
priėmimą, kuris pirmą kartą numa-
to sankcijas trečiųjų šalių įmonėms,
finansiskai remiančioms rusijos karo
veiksmus, pavyzdžiui, naftos perdir-
bimo gamykloms, perdirbančioms
rusijos naftą. Jame taip pat siūloma
įvesti visišką ES embargą rusijos
suskystintoms gamtinėms dujoms. Kol
kas visuotinis embargas nėra įvestas,
tačiau nustatyti reikšmingi apribojimai.

Lenkija, Vokietija ir Prancūzija taip
pat paskelbė, kad sustiprins pastan-
gas kovoti su rusijos senstančių ir daž-

nai neregistruotų tanklaivių šešėline laivyba Baltijos jūroje, kurią ji naudoja siekdama apeiti sankcijas savo naftos pramonei, užtikrinančiai vyriausybei svarbias pajamas. Jos paragino savo partnerius daryti tą patį ir užtikrinti, kad sankcijų būtų visapusiškai laikomasi.

Trys šalys taip pat pasiūlė paramą ES iniciatyvai toliau panaudoti įšaldytus rusijos vyriausybės turtus Ukrainai remti „reparacijų paskolų“ būdu, teigdamos, kad „agresorius, o ne auka, turi prisiimti visą atsakomybę, įskaitant finansinę, už šį karą“.

Nepaisant praeities įtampų tarp Lenkijos ir Ukrainos dėl grūdų eksporto ir tebesitęsiančios įtampos tarp Prancūzijos ir Vokietijos dėl bendradarbiavimo įgyvendinant projektą „Future Combat Air System“, trijų šalių bendra deklaracija parodė tvirtą paramą gilesnės Europos integracijos idėjai.

Istoriškai ES veiksmas gynybos srityje buvo vertinami su dideliu atsargumu atskirų šalių sostinėse, nes saugumas buvo laikomas nacionali-

ne prerogatyva. Nuotaikos pasikeitė, kai prieš trejus metus rusija pradėjo visapusišką invaziją į Ukrainą ir kilo beprecedentės įtampos su Jungtinėmis Amerikos Valstijomis, o tai leido

stipriai padidinti Europos integraciją karinėje srityje ir ES galią gynybos klausimais.

www.defensenews.com informacija
www.defensenews.com, www.flickr.com

„INŽINIERIŲ O

ŠIMTŲ LIETUVOS IR SAJUNGININKŲ KAR VIENYBĖ

Rugsėį Generolo Silvestro Žukausko poligone Pabradėje, taip pat Vilniuje, Kaune ir Rūdninkuose vyko tarptautinės karo inžinierių lauko taktikos pratybos „Inžinierių griausmas 2025“. Kariai iš Lietuvos ir devynių kitų NATO valstybių atliko įvairias inžinerinės paramos užduotis – įrengė sprogstamąsias ir nesprogstamąsias kliūtis, blokavo kelius, saugojo pajėgas nuo branduolinio, biologinio ir cheminio ginklo bei teikė kitą paramą manevriniam pėstininkų vienetams. Šie mokymai – Lietuvoje vykstančių pratybų „Perkūno griausmas 2025“ dalis. „Inžinierių griausmo“ akimirks – srž. Eugenijaus Ambrozo, vyr. eil. Erikos Čebatorienės, Redos Zarauskiienės fotografijose.

TRIAUSMAS“:

RIŲ

INŽINIERIU, GRIAUSMAS

20

25

ENGINEER THUNDER

LENKIJA KAS TOLIA

Naktį iš rugsėjo 9-osios į 10-ąją, kirtę rytinę Lenkijos sieną, į šios šalies teritorijos gilumą pradėjo skristi nedideli orlaiviai. Pirmieji oro erdvės pažeidimai buvo užfiksuoti likus pusvalandžiui iki vidurnakčio. „NSO iš Rytų“ ėmė medžioti naikintuvai: lenkų Karinių oro pajėgų *F-16* bei sąjungininkų oro policijos olandų pilotuojami *F-35*. Ši operacija – precedento neturintis atvejis – pirmąkart tiek oro taikinių buvo numušta virš NATO teritorijos.

Lenkijos premjeras Donaldas Tuskas dar prieš auštant informavo, jog prieš oro erdvę pažeidusius objektus panaudota kovinė ginkluotė, o jis palaiko ryšį su prezidentu bei gynybos ministru.

Dėl ypatingos svarbos įvykio Lenkijos Respublikos gynybos ministras nutraukė savo vizitą į Londoną. Grįžęs į Varšuvą, netrukus jis pranešė, kad oro

taikiniai, galėję kelti grėsmę, numušti. Paskutinis taikinyus buvo numuštas 6 val. 45 min. Vidurio Europos laiku.

8 val. Varšuvoje buvo sušauktas neeilinis ministrų kabineto posėdis. Apie įvykusį incidentą buvo pranešta NATO generaliniam sekretoriui.

Tačiau veiksmų eiga vien tuo nesibaigė. Šalyje imtasi papildomų saugumo priemonių – dėl neplaninio karinio aktyvumo kuriam laikui uždaryti Varšuvos Šopeno ir Modlino,

A ATAKUOTA. AU?

DARIUS SUTKUS

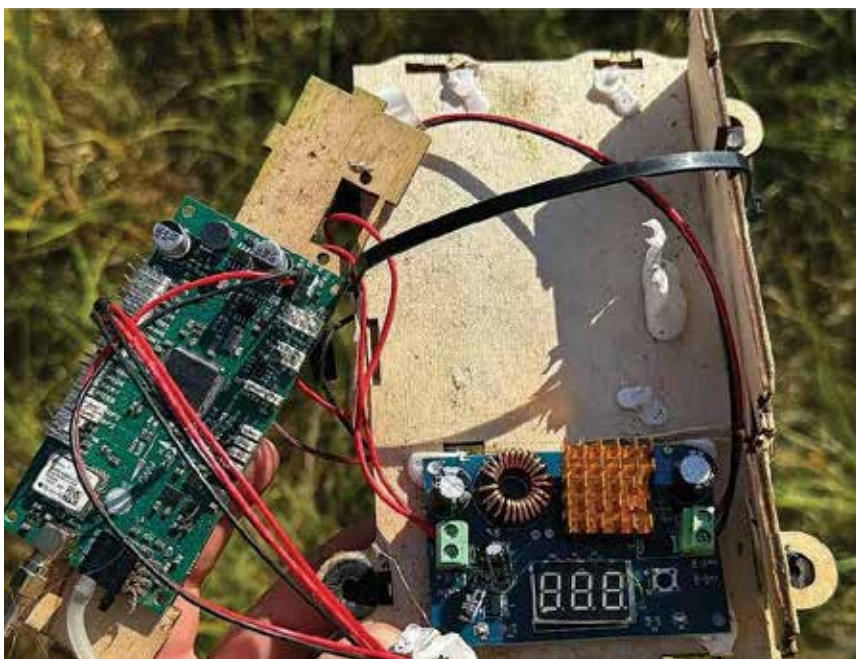
Paskutinės *Gerbera* skrydžio akimirkos. Ukrainiečių bepiločio naikintuvo perduotas vaizdas kelios sekundės prieš taranuojant.

taip pat Liublino ir Žešuvo oro uostai, paskelbta papildoma parengtis viso rytinio Lenkijos regiono statutinių tarnybų pareigūnams, keliose vaivadijose pradėta mobilizuoti rezervo karius. Gyventojai buvo informuoti nesiartinti prie pastebėtų įtartinių objektų, aptikus juos, apie tai kuo greičiau pranešti policijai.

Kas nutiko

Pamažu ėmė aiškėti šio neeilinio įvykio detalės.

Jau atakos metu ore suskaičiuota apie tuzinas šių įsibrovėlių. Vėliau rastos nuolaužos leido identifikuoti tiek oro erdvę pažeidusių orlaivių tipą, tiek skaičių. Policijos pareigūnams ir teritorinės gynybos kariuomenės kariams apiešokjus vietas kur, kaip įtarta, galėjo nukristi dronų fragmentai, paaiškėjo, kad antskrydžio būta dar masiškesnio: iš viso rasta ne mažiau kaip 19 nukritusių bepiločių. Kiti šaltiniai praneša apie įvykdytus 23

Elektroninės įrangos dalis, rasta numušto drono Gerbera nuolaužose. Gerai matyti fanerinio vidinio įdėklo likučiai.

Lenkijos oro erdvės pažeidimo atvejus.

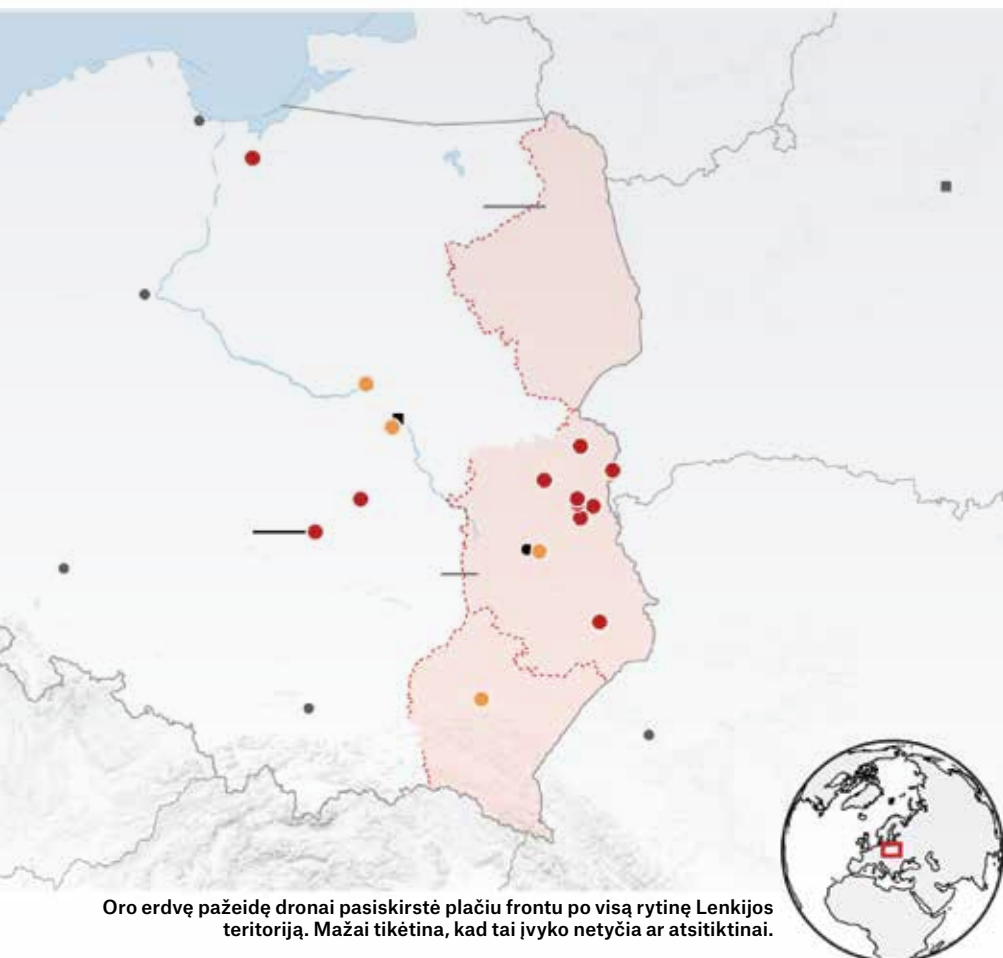
Paieškų metu pavyko rasti tiek sudaužytų dronų liekanų, tiek ir sąlyginai dar sveikų egzempliorių. Pavyzdžiui, vienas tokių mažai apgadintų dronų

buvo aptiktas dar paryčiais laukuose netoli Čosnukos kaimo Liublino vaivadijoje.

Visi jie – sparnuotieji propeleriu varomi bepiločiai, visi kaip vienas panašūs į rusijoje surenkamus dronus Gerbera (Geran drono, savo ruožtu nukopijuoto nuo iranietiško *Shahed-136*, primityvesnė modifikacija). Tokio tipo bepiločius rusai jau daugiau nei metus masiškai naudoja antskrydžių prieš Ukrainą metu.

Kaip pranešama, antskrydžio metu aukų išvengta. Galima daryti išvadą, kad bepiločiai veikiausiai buvo be kovinio elemento, kuris, anot ukrainiečių patirties, vidutiniškai turi apie 2–5 kg fugasinį-skeveldrinį užtaisą, t. y. daug mažesnę nei 50–90 kg sveriantis kovinis elementas, kurį gali nešti Geran.

Vienintelė užfiksuota materialinė žala – ant privataus gyvenamojo namo Viriki Vola (lenk. *Wyrzyki-Wola*) kaime lyje Liublino vaivadijoje nukrito raketos „oras-oras“, kuria buvo naikinamas dronas, nuolaužos. Sprendžiant pagal vaizdo medžiagą, nukritusio objekto kinetinė energija buvo gana stipri, kad pramušė stogą ir perdangą. Pastato nuolaužos apgadino ir šalia stovėjusį automobilį. Šiuos nuostolius apsiėmė atlyginti Lenkijos vyriausybė.

Oro erdvę pažeidę dronai pasiskirstė plačiu frontu po visą rytinę Lenkijos teritoriją. Mažai tikėtina, kad tai įvyko netyčia ar atsitiktinai.

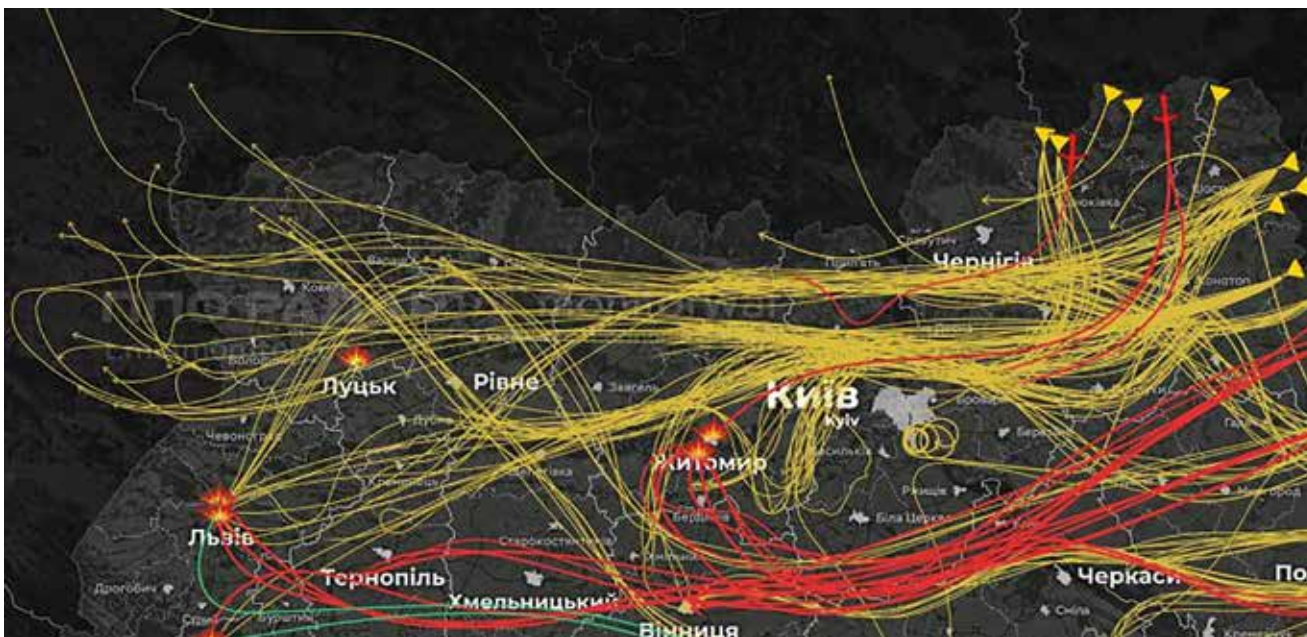
GERBERA

- Rusijos ginkluotųjų pajėgų daugiavandis bepilotis orlaivis.
- Pirmasis panaudojimo atvejis: 2024 m. liepos pabaiga.
- Gamintojas – rusija pozicionuoja, kad šis bepilotis sukurtas Gastelo konstruktorių biure. Ukrainos žvalgybiniai šaltiniai teigia, kad pagrindinius *Gerberos* komponentus gamina Kinijos kompanija „*Skywalker Technology Co*“, o vėliau jie surenkami dronų gamykloje, esančioje specialiojoje ekonominėje zonoje „*Alabuga*“ (Tatarstanas, rusijos federacija)
- Gamybos mastai – tikėtina, kad iki 50 vnt. per dieną.
- Paskirtis – dažniausiai naudojamas kaip klaidinantis oro taikynys, skirtas oro gynybos sistemai apkrauti. Rečiau gali būti pritaikomas kaip smogiamasis dronas kamikadzė, radijo ryšio slopinimo priemonė, taip pat naudojamas radioelektroninei ar vizualinei žvalgybai.
- Matmenys: ilgis – apie 2 m, sparnų plotis – apie 2,5 metro.
- Svoris – apie 10 kg (be degalų ir kovinio užtaiso); maksimalus pakilimo svoris – 18 kilogramų.
- Konstrukcija – strėlės formos monoplanas iš putplasčio ir faneros. Dvitaktis benzininis 60 cm³ vidaus degimo variklis *DLE60* (gamintojas „*Mile Hao Xiang Technology Co*“) ir degalų talpykla yra galinėje fliuzeliažo dalyje. Vidinė įranga – degalų talpykla, akumulatoriai, kamera *Topotek KHY10S90*, 4G modemas *Xing kai Tech Mesh Network XK-F358* su SIM kortele, GPS navigacija ir valdymo blokas. Kartais kai kurios detalės gali būti pakeičiamos kitų gamintojų analogais.
- Įprastinis skrydžio nuotolis – iki 300 km (ilgesniems skrydžiams gali būti naudojama papildoma kuro talpykla).
- Maksimalus greitis – iki 150 km/val.
- Maksimalus skrydžio aukštis – iki 3 km; paprastai skrenda kelių šimtų metrų aukštyje.
- Gali nešti 2,5–5 kg kovinį elementą, tačiau toks krovinys labai sumažina drono skrydžio nuotolį. Atveju, kai naudojamas kaip smogiamasis, reta.
- Apytikslė kaina – apie 5 000 Jungtinių Amerikos Valstijų dolerių ekvivalentas.

Skeveldrinis-fugasinis elementas, sveriantis 2,5 kg, rastas viename iš dronų *Gerbera*, nukritusių Ukrainos teritorijoje. Tokio sprogmens galia prilygtų 60 mm minosvaidžio minos sproginui.

Charakteringas *Gerbera* siluetas. Svarbu atsiminti: pamačius panašų droną, reikėtų užfiksuoti jo skridimo laiką, vietą ir apytikslį skrydžio kurso azimutą, o šiuos duomenis pranešti telefonu 112. Jokiu būdu nepublikuoti skrendančio ar nukritusio drono nuotraukų, vaizdo įrašų socialiniuose tinkluose – tai gali suteikti naudingos informacijos priešui.

Šiuolaikinės žvalgybos priemonės leidžia tiksliai nustatyti bepiločių maršrutus, tačiau kažkas tikisi, kad kas nors patikės gandu apie dronus, į Lenkiją paleistus ukrainiečių.

Atsitiktinumas?

Oro erdvės pažeidimas gali įvykti dėl daugybės priežasčių. Kaip atsitiko, kad bepiločiai atsidūrė ten, kur lyg ir neturėjo atsidurti?

Tokių atvejų, kai dronai įskrenda į NATO šalių teritorijos rytinę dalį, jau ne vienas.

2024 m. rugsėjo 7 d. Latvijoje, Rezeknės apylinkėse, nukrito *Geran-2* (rusiška *Shahed-136* versija) – smogiamasis dronas su kovine dalimi. Sprogmenys nedetonavo ir vėliau buvo sunaikinti išminuotojų.

2025 m. liepos 10 d. iš baltarusijos į Lietuvos teritoriją įskrido bepilotis, jis mūsų šalies oro erdvėje išbuvo neilgai – maždaug po poros minučių nukrito netoli Šumsko pasienio kontrolės posto, maždaug už kilometro nuo demarkacijos linijos. Kaip paaiškėjo, tai buvo *Gerbera*.

Dar vieno drono įskridimas užfiksuotas liepos 28 d. prieš pat saulėtekį, apie 5 valandą ryto. Iš pradžių jis skrido virš Šumsko Vilniaus link. Vieno gyventojų padarytoje nuotraukoje ir kelių sekundžių vaizdo įrašė matomas charakteringas trikampis siluetas. Skridimo aukštis – ne daugiau nei pora šimtų metrų.

Praskridęs virš Vilniaus, dronas tęsė kursą centrinės Lietuvos dalies link ir sudužo Gaižiūnų poligone netoli

Ruklos, kur dislokuotas NATO priešakinųjų pajėgų batalionas. Radus nustatyta, jog tai vėl *Gerbera*, tačiau šįkart dronas gabeno apie 2 kg sprogstamąjį užtaisą, kurį Lietuvos kariuomenės specialistai nukenkusiu vietoje.

Rugpjūtį rusiški bepiločiai orlaiviai pradėjo „pasiklysti“ piečiau – Lenkijos teritorijoje rugpjūčio 20 d. užfiksuotas vienas, rugsėjo 3 d. – iškart du dronai, rugsėjo 8 d. – dar vienas.

Ir galiausiai po vienetinių „vizitų“ – masinis antskrydis – jis įvyko rugsėjo 10-osios naktį.

Tai neatsitiktinumas

Be abejo, netyčinių įskridimų versijos platintojai primins, kad tąnakt rusai įvykdė didelį oro antpuolį prieš Ukrainą – iš viso į jos teritoriją paleista per 415 bepiločių ir 40 raketų, jų didesnė dalis buvo nukreipta į infrastruktūros objektus vakarinėje Ukrainos dalyje.

O kai dronų tiek daug, gal keletas jų galėjo ir nuklysti dar labiau į Vakarų? Bet šįkart jau ne vienas Lenkijos politikų nepavadino dronų pasiklydusiais ir nesiguodė kalbomis apie tai, jog jie

Lenkija operatyviai reagavo į masinį antskrydį. Teritorinės kariuomenės kariai šalia incidento metu apgadinto namo Viriki Vola gyvenvietėje.

nekelia grėsmės. Vienas ar keli primityvoki skraidantys aparatai dar galėtų nuklysti nuo kurso. Tačiau kai kalba eina apie porą dešimčių dronų, versija neatrodo įtikinama net statistiškai.

OSINT tyrimas parodė, kad būta dviejų dronų bangų – vieni jų perskrido Ukrainą, kiti į Lenkiją įskrido iš baltarusijos teritorijos.

Žemėlapyje aiškiai matyti, kad visi dronai pasiskirstė plačiu frontu, apimdami visą rytinę Lenkijos dalį – nuo Olešno (Elblongo sritis) šiaurėje iki Češnikų (Liublino sritis) pietuose. Kai kurių dronų kursas – virš arba link strateginę reikšmę turinčių objektų. Svarbiausias jų Žešuvo oro uostas, jis naudojamas kaip tranzitinis punktas paramai į Ukrainą permesti. Nė vienas dronas *Gerbera* nenukrypo į kitų kaimyninių valstybių oro erdvę – veikiausiai būtent šiuo atveju buvo apsiribota tik Lenkijos teritorija. Ir apsiribota sąmoningai.

Kad tai suplanuota operacija, o ne eilinis atsitiktinumas, liudija ir kai kurios techninės detalės. Į Lenkiją toliausiai įskridusio drono liekanos buvo rastos už pusketvirto šimto kilometrų toliau rytinio pasienio. Turint omenyje, kad jie turėjo dar papildomai įveikti nemažą atstumą iki Lenkijos, kyla klausimas: koku būdu *Gerbera* tipo dronai, paprastai įveikiantys 300 km atstumą, sugebėjo nuskristi tokias distancijas?

Atsakymas paaiškėjo tiriant nukritusius dronus. Juose buvo papildomų bakų, nors šis žodis čia nelabai tinka: degalų talpyklos vaidmenį atliko storo polietileno maišeliai, panašūs į tuos, kurie naudojami sultims išpilstyti. Tai reiškia, kad bepiločiai orlaiviai sąmoningai rengti nestandartiškai tolimiems skrydžiams.

Dar įdomesnė detalė, kaip pranešė tyrėjai, dronų modemuose rastos Lenkijos ir Lietuvos ryšio operatorių SIM kortelės. Vadinasi, dronai skrydžio metu galėjo prisijungti prie šių valstybių GSM ryšio tinklų.

Tad kyla mažai abejonių, kad masinis dronų *Gerbera* antskrydis į NATO teritoriją – ne navigacijos klaidos ir ne radijo trikdžių sukeltas nukrypimas nuo menamo kurso, o planuota ir tikslinga akcija.

Tariamai paslaptinių užrašų mislė

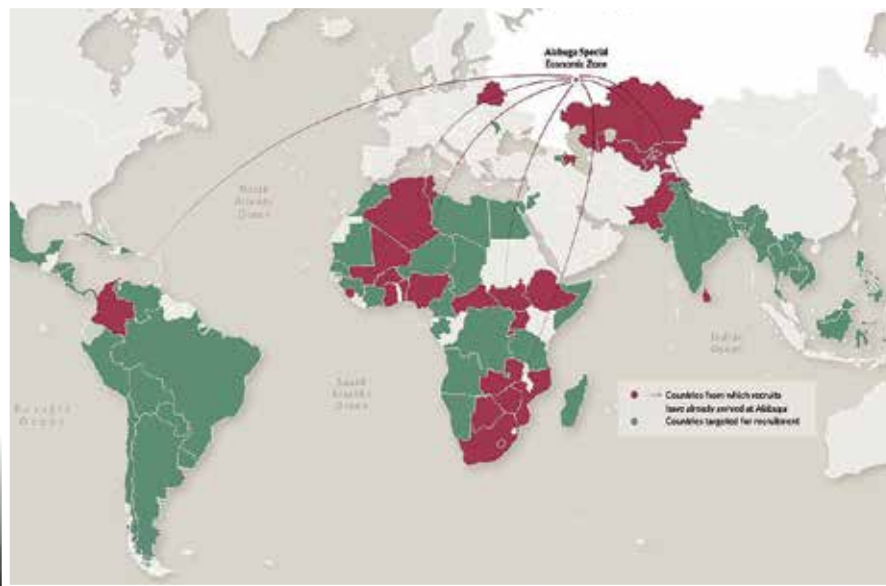
Numeriai ir užrašai ant *Gerberų* – standartiniai, jų reikšmės gerai žinomos.

Lenkijoje rastų nukritusių dronų nuotraukos jau pirmąją dieną patraukė dėmesį. Interneto vartotojai iškart pradėjo analizuoti jose matomas detales ir viena jų ypač patraukė daugelio dėmesį – ant bepiločių orlaivių *Gerbera* esantys užrašai. Itin domėtasi ženklinais – dviem kirilicos raidėmis *BT* ir skaičiais po jų. Vieniems tai sukėlė juoką ir asocijavosi su sovietine komedija „Operacija *BT*“, kiti iškart rado patvirtinimą, jog tai neva Ukrainos specialiųjų tarnybų darbas, o tokias neeilines raides jie pasirinko būtent todėl, kad įtikintų Vakarų, jog tai tikrai rusijos darbas... Iš tikrųjų tai ir yra rusiškų dronų markiruotės.

Ko gero, pirmosios dar Irano gamybos dronų partijos rusijoje buvo markiruojamos raide *M* ir numeriu bent iki 2023 m. pabaigos. Vėliau buvo pastebėti nauji žymėjimai: *K*, *Ъ*, *BT*. Gana tikėtina versija, kad raidėmis *Ъ* arba *BT* ženklinais dronai, pagaminti Alabugos, o *K* – Iževsko gamyklose. Tad iš pažiūros keisti ženkliniai su dviem pasikartojančiomis raidėmis *BT* ir numeriu nėra kažkuo išsiskiriantys. Įdomi detalė: Ukrainoje po masinių antskrydžių randama daug bepiločių skraidyklių *Gerbera*, kurios nukrenta pasibaigus degalams. Vietiniai gyventojai tuo naudojasi: pasiima jų variklius, o jei dronai išlieka palyginti sveiki, bando juos parduoti internetiniuose skelbimų portaluose ar virtualiuose aukcionuose. Nuotraukose, kuriose užfiksuotos šios „prekės“, matome visiškai tokias pat markiruotes. Sunku įsivaizduoti, kad visi šie dronai, nukritę skirtingu metu kuo įvairiausiose Ukrainos vietovėse, – falsifikatai. Kalbant apie kitus markeriu padarytus užrašus – tai darbiniai žymėjimai apie prieš skrydį patikrintą vienos ar kitos drono posistemės tinkamumą, o raidės *BT* pažodžiui reiškia, kad skraidantis aparatas yra visos kovinės parengties (rus. *bojegotovyy*).

Alabugos specialiojoje ekonominėje zonoje dirba vis daugiau darbininkių iš Trečiojo pasaulio šalių. Kovinius dronus pusvelčiui surinkinėja ir nepilnamečiai, jų darbas įforminamas kaip gamybinė praktika.

Pratybų etapas ar hibridinis karas

Skrydis oro erdvėje – tai veiksmas, jis prasideda anksčiau, nei orlaivis pakyla į orą, ir nesibaigia, jam pasiekus žemę. Kiekviena oro misija – tai planavimas, užsibrėžtų tikslų vykdymas ir rezultatų stebėjimas bei įtvirtinimas.

Todėl įdomus ne tiek paties „Gerberų virš Lenkijos“ faktas, kiek šio įvykio prielaidos ir sąsajos. Kodėl rusiški dronai masiškai kirto Lenkijos oro erdvę? Kokių tikslų buvo pasirinkti tik tie bepiločiai, kurie paprastai nenaudjami kaip smogiamieji? Su kuo susijęs pasirinktas antskrydžio laikas?

Pirmiausia atkreipusi dėmesį sąsaja – tai pratybos „Zapad 2025“ Baltarusijoje. Nors oficialiai skelbiama, kad mokomasi „atremti sąlyginio priešo ataką“, nereikia pamiršti, kad už lygiai tokių deklaratyvių tikslų buvo kaupiamos jėgos ir Sakartvelo, ir Ukrainos puolimui. Tai jau chrestomatinis pavyzdys, kaip karinių pratybų pretekstu galima koncentruoti pajėgas, aktyvuoti jų kovinę parengtį... o tada netikėtai paaiškėja, kad tai – jau nebe pratybos.

Tai, kad dronų antskrydis įvyko prieš aktyviają „Zapad 2025“ fazę, nėra kažkoks nelogiškas neatitikimas. Prieš karinių veiksmų pradžią visada vyksta parengiamasis etapas – žvalgyba,

Dronų Geran surinkimo cechas. Propagandinio rusų kanalo „Zvezda“ kadras.

provokacijos, diversijos, informacinės ir psichologinės operacijos. Vis plačiau naudojamo hibridinio karo veiksmų arsenale šis etapas vis reikšmingesnis.

Panagrinėkime tai detaliau.

Reaguodama į masinį antskrydį, Lenkija aktyvavo oro gynybos sistemą. Tuo tarpu radioelektroninės žvalgybos priemonės, tikėtina, baltarusijoje ir Kaliningrado eksklave, pradėjo skenuoti, kas vyksta artimosiose kaimyninės šalies priegose. Mažai abejotina, kad pratybų „Zapad“ žemėlapiuose tuo metu buvo sužymėtos dirbančių radiolokacinių stočių vietos, nustatytas naikintuvų reagavimo laikas ir gauta kitos naudingos informacijos.

Gali būti, kad buvo imituojamas arba oro gynybos sistemos klaidinimas prieš galimą puolimą, arba simuliuojama realaus apšaudymo situacija, turint omenyje tai, jog kai kurių dronų skrydžio kursas vedė link svarbių karinę ir strateginę reikšmę turinčių objektų.

Galiausiai, pratybose svarbi ir psichologinių operacijų sudedamoji – sėti baimę ir sumaištį tarp gyventojų, apkrauti specialiąsias tarnybas, slopinti valią priešintis. Be to, informacinio karo darbuotojai kompiuterių monitoriuose gali stebėti kitos pusės

reakcijas, jas analizuoti ir ieškoti silpnųjų vietų.

Ir visa tai galima inicijuoti iš principo visai nekaltais, iš putplasčio pagamintais dronais: antskrydis įvyko, bet lyg ir netyčinis. Dronai buvo, bet visi jie lyg ir nepavojingi.

Tai ir yra viena iš vadinamosios „gerasimovo doktrinos“, kitaip tariant, hibridinio karo, sudedamųjų.

Dronai kaip informacinės kovos trigeris

Beje, ta pati „gerasimovo doktrina“ laiko informacines operacijas visaverte kovinių veiksmų dalimi. *Gerbera* nėra smogiamieji dronai. Ir dabar visiškai aišku, kodėl. Jų funkcija buvo ne fiziškai naikinti taikinius, o inicijuoti konfliktą per medijų erdvę. O tokios akcijos tikslai jau daug platesni, nei vien pratybų „Zapad“ uždaviniai.

Prokremliški šaltiniai pradėjo darbą keliais lygiais, pradedant nuo anoniminių žinučių socialiniuose tinkluose, baigiant oficialių propagandos grandų pasisakymais per rusiškus kanalus. Platinami naratyvai, kaip įprasta, skirtingo emocinio atspalvio ir kartais

netgi prieštaraujantys vieni kitiems – standartinė taktika, norint įnešti daugiau dezorientacijos ir apimti kuo įvairesnę auditoriją.

Pagrindinės mintys, kurias bandoma įteigti:

- **„Tai padarėme ne mes.“** Vyrauja kelios versijos: pvz., kad rusija čia iš viso niekuo dėta, o dronai buvo ukrainietiški. Tarkim, „*Moskovskij komсомолец*“ išplatino melagieną, jog „pats Zelenskis pripažino įvykdęs stambią provokaciją“, o visa tai buvo įvykdyta tam, kad „būtų užtikrintas juridinis pagrindas įtraukti Lenkijos ar NATO pajėgas veiksams Ukrainos teritorijoje“. Be abejo, nuorodų į šaltinius nepateikiama, o Lenkijos ir Ukrainos politikai jokių panašių pareiškimų nepaskelbė.

Panašiai versijai platinti pasitelkiami ir „užsienio ekspertai“. Pvz., „*News.ru*“ citavo „teisėjo iš Varšuvos“ Tomášo Šmito nuomonę, kad ukrainiečiai perėmė virš Ukrainos skridusių rusiškų dronų valdymą ir nukreipė juos į Lenkijos teritoriją, – apie šaltinio patikimumą galima spręsti iš to, kad Šmitui tai neva pranešė „žinantys žmonės iš Lenkijos“, o pats buvęs teisėjas yra perbėgėlis, gyvenantis baltarusijoje.

Dar vienas variantas – teigiama, kad ukrainiečiai po eilinio antskrydžio

surinko rusiškus dronus *Gerbera*, juos suremontavo ir paleido į Lenkijos teritoriją. Tokį naratyvą ištiražavo „RIA Novosti“, savo ruožtu remdamasi „You Tube“ kanalu „The Duran“. Kaip rodo tyrimas, šis kanalas susijęs su Vakarų auditorijai skirtu prokremliškos dezinformacijos sklaidos tinklu.

• **„Lenkija nepasirengusi.“** Šiuo atveju jau nebandoma slėpti, kad dronai buvo paleisti rusų, o hipertrofotai akcentuojamos neva Lenkijos oro gynybos spragos.

Pirmasis teiginys – nepakankamas reakcijos greitis. Tačiau grėsmė buvo užfiksuota greitai, o reakciją į ją galima laikyti adekvačia. Naikintuvai pakilo iš kelių aerodromų – tai standartinė procedūra, jei užfiksuoti daugybiniai oro erdvės pažeidimai.

Antrojo teiginio esmė – neracionalūs, neekonomiški operacijos kaštai. Atkreipiamas dėmesys į tai, kad net buvo pasitelktas degalų papildymui ore naudojamas lėktuvas. Tačiau tai reikštų, jog buvo rengiamasi ir tam variantui, jeigu įvykiai eskaluotųsi ligi

to lygio, kad tektų panaudoti tolimąją aviaciją, arba ruošiantis laikyti naikintuvus ore tam atvejui, jei būtų kelios antskrydžio bangos.

Solovjovo pokalbių laidoje bandyta įteigti, kad keliems putplasčio dronams numušti panaudotų raketų kaina – per milijoną eurų. Čia reiktų pažymėti: pradinio užpuolimo etapas yra kritiškas, todėl stengiamasi atremti pirmąją puolimo bangą paprastai negailint tam materialinių išteklių.

Be to, kritikuojamas operacijos neefektyvumas: neva numuštas labai menkas oro taikinių procentas – trys ar keturi iš poros dešimčių. Šį momentą panagrinėsime dar kiek vėliau, o Lenkijos ginkluotųjų pajėgų generalinio štabo viršininkas gen. Vieslavas Kukula paaiškino, kad paprastai naikinami tie oro taikiniai, kurie įvertinami kaip keliantys grėsmę. Taigi išsiaiškinus, kad tai dronai, kurie paprastai naudojami kaip klaidingi taikiniai, pasirenkama naikinti tuos, kurių kursas, tarkim, veda link svarbių objektų.

• **„NATO – silpna, popierinė organizacija.“** Ši žinutė pateikiama labai įvairiais pavidalais – nuo tiesioginio konstatavimo („Dronų antskrydis parodė NATO bejėgiškumą“) iki atskirų šalių ar politikų reakcijų vertinimo. Kartais žaidžiama ne faktais, o įsivaizdavimais („kažkas vėl pareiškė gilų susirūpinimą“) arba interpretacijomis („NATO tapo tokia pat bedante organizacija, kaip ir Jungtinės Tautos“). Kartais ant šio masalo užkimba ir patys ukrainiečiai – neva Vakarų politikai „vėl nieko nedarys“ – lyg dėl dronais *Gerbera* įvykdyto oro erdvės pažeidimo NATO turėtų šimtaprocentinį pretekstą plataus masto kariniams veiksams pradėti.

Šiame kontekste visai logiškai nuskambėjo Lenkijos užsienio reikalų ministro Radoslavo Sikorskio žodžiai: „Jei kas nori paskelbti karą rusijai, tai tą gali pradėti jau dabar. Tačiau aš nematau norinčių. O tarptautiniuose santykiuose nėra nieko pavojingiau už garantijas, kurios neturi realaus svorio.“

Be abejo, kremlius padarė viską, kad

Ukrainos 59-osios brigados mobilus oro erdvės gynybos vienetas apšaudė rusų bepiločius iš zenitinės patrankėlės ZU-53. Kartais prieš primityvius dronus tinka neįmantri ginkluotė.

Oro taikinių belaukiant. Per kelis metus ukrainiečiai sukaupė daug patirties, kaip organizuoti ir vykdyti oro erdvės gynybą.

antskrydis būtų traktuojamas tik kaip provokacija, o ne karinė agresija, bet norėtų, kad Ukrainos partneriai būtų supriešinti, įbauginti ir dronų antskrydžių baimė priverstų juos nutraukti paramą Ukrainai. Tačiau rezultatas gali būti priešingas.

Įdomūs kontekstai

Po Lenkijos incidento politinio elito atstovai vis dar mąsto, koks įvardijimas čia tiktų geriau: tiesiog oro erdvės

pažeidimas, provokacija ar ataka? Analitikai pateikia daugybę priežasčių, dėl kurių kremlius ėmėsi tokio žingsnio. Nagrinėjamas visas motyvų spektras, pradedant nuo „žvalgybos mūšiu“ iki noro eskaluoti leidžiamumo ribas. Kokiu tikslu? Pvz., norint priversti atsisakyti remti Ukrainą ar siekiant išsireikalauti didesnių nuolaidų perspektyvinėse taikos derybose, nes agresoriaus išteklių ilgam karui taip pat ne guminiai...

Maskvos interesai, be abejo, dideli.

Šis smogiamasis dronas jau nepadarys žalos. Metas suprasti, kad kova prieš masinius bepiločių antskrydžius – ne ateitis, o šiandiena.

Bet vienas iš galimų variantų su rusija susijęs tik tiek, jog ji čia figūruoja tik kaip didesnio plano dalis. Iš putplasčio pagaminti dronai, įskridę į NATO teritoriją, gali būti tik nedidukas fragmentas geopolitinių planų mozaikoje, už kurio stovi daug didesnis žaidėjas.

Jei dar nekyla minčių, apie ką kalbama, pažvelkime į kai kuriuos chronologinius faktus.

- 2014 m. vasario 6-oji. Žiemos olimpiados Sočyje metu įvyko pirmas Putino ir Xi susitikimas. Kaip minėta, tarp kitų politinių klausimų buvo aptarta „Ukrainos krizė“. Vasario 23 d. buvo įvykdyta hibridinė Krymo aneksija.

- 2022 m: Putinas ir Xi tiesiogiai matėsi Pekino žiemos olimpiados metu. Po dvidešimties dienų įvyko didelio masto agresija prieš Ukrainą.

- 2022 m. rugsėjis. Putinas ir Xi dalyvavo Šanchajaus bendradarbiavimo organizacijos vadovų susitikime Samarkande. Kinijos lyderis tada paragino Kiniją, rusiją, Iraną ir Vidurinės Azijos šalis „dirbti kartu, skatinant kurti tarptautinę tvarką teisingesne ir racionališkesne kryptimi“ – šitaip netiesiogiai, bet ir ne dviprasmiškai mesdamas iššūkį pasaulinei Vakarų įtakai. Kitą dieną rusijoje buvo paskelbta vadinamoji dalinė mobilizacija, o dar po poros dienų buvo surengti pseudo-referendumai okupuotose teritorijose.

Penki numušų dronų *Geran* siluetai ant *Flakpanzer Gepard* bokšteliu. Ši Šaltojo karo zenitinė kovos mašina gerai užsirekomendavo kovoje prieš rusiškus dronus.

- 2023 m. kovą Xi atvyko į maskvą su oficialiu vizitu. Po trijų dienų buvo priimtas sprendimas apie taktinio branduolinio ginklo dislokavimą Baltarusijos teritorijoje.

- 2025 m. rugsėjį vykusiame susitikime Kinijos komunistų partijos vadovas pareiškė, kad „Kinijos ir rusijos santykiai išlaikė tarptautinių pokyčių testą“ (kad ir ką tai galėtų reikšti), ir pridūrė, jog Pekinas yra pasiruošęs dirbti su maskva „raginant teisingesnės ir logiškesnės pasaulinio valdymo sistemos kūrimą“. Kai Putinas grįžo iš vadinamojo pergalės parado Pekine, netrukus į Lenkijos (skaityk: NATO) oro erdvę įskrido du *Geran* tipo dronai.

Beje, tenka pažymėti, kad rusijos pasirinkti metodai vis labiau primena tuos, kuriuos praktiškai jau kurį laiką Kinija taiko savo įtakos zonoje. Tą įvardiję ekspertai turi netgi specialų terminą šiai strategijai – „dešros pjaustymas“. Tarkim, kinų „pilkasis karinis laivynas“, apsimetęs žvejais, užima salelę Pietų Kinijos jūroje, ir tai atrodo smulkmena, į kurią lyg ir negalima atsakyti konvencinėmis priemonėmis. O tuomet užimama dar viena salelė...

Paraleles išvesti nesunku. Ukrainos pasipriešinimo dezinformacijai centro

(CPD) vadovo Andrijaus Kovalenko nuomone, dronų antskrydis reikalauja neatidėliotino Vakarų atsako – neveiklumas gali grėsti tuo, kad rusija gali, tarkim, nukreipti savo veiksmus kad ir į Baltijos šalis. Jis pridūrė, kad rusai didina ginkluotę ir kartu su Kinija tobulina dirbtinį intelektą, pritaikydami jį kariniams bepiločiams tikrai ne taikos Europoje labai.

Tad dronai, paleisti į Lenkiją, kartu su „netikėta“ migrantų krize Baltarusijos pasienyje, „netyčiais“ kabelių nutraukimais Baltijos jūroje, „keistais“ pašto siuntų užsidegimais ir „neplaniniais“ GPS signalų trikdžiais veikiausiai ne šiaip lokalūs „chuliganiški veiksmai“, o planingas geopolitinis žaidimas, primetamas Europai ir Vakarų civilizacijai.

Koks atsakas

Lenkijos reakciją galima laikyti visiškai atitinkančia įvykių eigą. Netgi pradiniam etape, kai nežinota, kokie būtent objektai pažeidė oro erdvę, kokią grėsmę jie kelia, politinė ir karinė vadovybė veikė sutartinai. Iškart po to, kai buvo pašalinta grėsmė, Varšuvoje buvo sušauktas vyriausybės posėdis, o rytiniame regione išliko padidintas

saugumo ir kovinės parengties lygis.

Lenkijos premjeras D. Tuskas šįkart parinko aiškią formuluotę dronų antskrydžiui: šį įvykį jis pavadino situacija, kai Europa buvo arčiausiai ginkluoto konflikto nuo pat II pasaulinio karo laikmečio.

Visiškai uždaryta siena su Baltarusija, kas, beje, sukėlė ne tik Minsko, bet ir Maskvos pyktį dėl sutrikusio tranzito ir dėl to patiriamų ekonominių nuostolių. Buvo aktyvuotas 4-asis NATO straipsnis, numatantis Aljanso narių konsultacijas iškilus grėsmėi.

Lenkija ir visa Europos Sąjunga apkaltino rusiją įvykdžius koordinuotą iš anksto suplanuotą akciją, neapsiribojančią vien Lenkija, – buvo prisiminti precedentai Rumunijoje, Lietuvoje ir Latvijoje (beje, rugsėjo 18 d. prie Ventspilio aptiktos dar vieno drono *Gerbera* liekanos).

Rugsėjo 12-ąją NATO Generalinis Sekretorius Markas Riutte pranešė, kad atsakant į antskrydį, rytiniame Aljanso flange bus pradėta tarptautinė operacija „*Eastern Sentry*“, jos pabaigos data nebuvo nustatyta. Papildomų saugumo priemonių imtasi sausumoje, ore ir jūroje.

Lenkija pareiškė, kad bet koks orlaivis, nesankcionuotai tyčia ar netyčia

įsiveržęs į jos oro erdvę, bus numuštas. Žinutė buvo adresuota konkrečiai rusijai. „Po to nesipiktinkite – mes jus perspėjome.“

Tik prasidėjus operacijai, buvo užfiksuotas rusiškas dronas, artėjantis link Rumunijos sienos. F-16 oro patrulis stebėjo droną, tačiau jis pasuko atgal į Ukrainos teritoriją. Tikėtina, kad tai buvo valdomas žvalgybinis bepilotis, tikrinantis, kaip veikia naujos saugumo priemonės...

Kaip su jais kovoti

Vizito į Kyjivą metu Radoslavas Sikorskis pažymėjo: dronai, paleisti į Lenkiją, turėjo techninę galimybę nešti sprogmenis. „Įdomu, kad jie visi pasirodė esą „tušti“. Mano nuomone, tai reikėtų, kad rusija bandė išmėginti mus, neinicijuodama karo“, – pridūrė jis.

Kita vertus, kremlius, kurio vaidmuo šioje akcijoje neabejotinas, visada linkęs tikrinti nebaudžiamumo ribas. Patirtis parodė: po vieno rusijos veiksmo, jei jis nesulaukia deramo atsako, anksčiau ar vėliau prasideda dar labiau situaciją eskaluojančių veiksmų seka.

O ką, jeigu maskvai atsakas pasirodys per silpnas ir kitą kartą į NATO teritoriją nuskries ne „tuščios“ Gerberos, o nuo 50 iki 90 kilogramų mirtiną krovinį nešantys Geran? Ar nebus taip, kad kai kurie politikai tada užsidengs akis? Juk daug patogiau rūpintis kokiomis nors Artimųjų Rytų problemomis, nei bandyti kaip nors suerzinti pasiutusią mešką?..

Apie šį niuansą užsiminė ir „Newsweek Polska“: „NATO Achilo kulnas – ne Suvalkų koridorius, o stingdanti baimė išprovokuoti rusiją. Kai kurie Vakarų politikai kaip mantra kartoja – esą Putinas supranta tik jėgą, bet patys bijo tą jėgą parodyti. Nuo Krymo aneksijos aišku, kad anksčiau ar vėliau rusija nuspręs realiai patikrinti, ko vertos kolektyvinio saugumo garantijos.“

O jeigu antskrydžių bus ne vienas, o pora per mėnesį? Arba kas savaite? Dronų tam užtektų – rusijoje jau pagaminama mažiausiai po tūkstantį smogiamųjų bepiločių per mėnesį. Beje, „neatpažinti skraidantys objektai“ gali pasiekti ne vien tik Lenkiją. Jų

galimybės didėja – Geran-3, varomas turboreaktyvinio variklio, skrenda greičiau ir įveikia didesnius atstumus.

Tad pirmas žingsnis – problemos įvardijimas, aiškus ketinimas su ja nesitaikstyti, o jau tada – techninės kontrapriemonės.

Dronų spiečius, įskridusius į švėtimos valstybės teritoriją, galima sulyginti su diversantais. Tik veikiausiai niekam nekils mintis diversinių grupių medžioklei pasitelkti tankų. Tai būtų beprasmiška tiek efektyvumo, tiek ekonomiškumo požiūriu.

Primityviems bepiločiams naikinti taip pat reikia primityvesnių nei naikintuvai ar brangios raketos priemonių. Galbūt tam tiktų arba klasikinė zenitinė artilerija (įskaitant mobilias oro gynybos grupes, apginkluotas greitašaudžiais ginklais) arba dronai, kurie gebėtų naikinti tokius oro taikinius, taip pat speciali radioelektroninių trikdžių įranga.

Ukrainiečiai, kuriems brangus net ne kiekvienas naikintuvas, bet ir kiekvienas šoviny, pakankamai efektyviai atmuša oro atakas. Pavyzdys: 2025 m. vasario 16 d. Ukrainą atakavo 143 dronai, tarp jų buvo ir smogiamieji, ir klaidinantys bepiločiai, jie buvo paleisti iš Oriolo, Briansko ir Šatalovo. Ukrainiečių oro gynyba buvo aktyvuota dešimtyje šalies sričių. Antskrydį atmušinėjo aviacija, mobilios antžeminės grupės ir radioelektroninės kovos padaliniai. Fiziškai sunaikinti 95 dronai, 46 išvesti

iš rikiuotės su radijo trikdžiais.

Šiuo ir kitais atvejais tikrai verta pasimokyti iš Ukrainos oro erdvės gynybos, kuri jau turi praktinės patirties.

Būtent šią mintį išplėtojo Lenkijos užsienio reikalų ministras R. Sikorskis: „Tiek Vakarų visuomenė, tiek vyriausybės privalo tuoju pat suvokti, kad būtent ukrainiečiai mokys mus, kaip reikia priešintis rusijai, o ne atvirščiai.“ Jo vizitas į Kyjivą parodė, kad Lenkijos ir Ukrainos bendradarbiavimas po dronų incidento tampa tik glaudesnis. Tačiau vien formalumais neapsiribota – tartasi ir dėl konkrečių darbų. Suplanuota, kad ukrainiečių instruktoriai apmokys lenkus, kaip kovoti su dronais. Mokymai numatyti Lenkijos teritorijoje.

Dar vienas kovos būdas – paskelbti nesikraidymo zoną pačios Ukrainos teritorijoje ir imtis priemonių, kad tai neliktų vien deklaracija.

Tačiau vien tik atsimušinėjimas nuo dronų – tai apgultas tvirtovės taktika. Valerijus Romanenka, ukrainiečių ekspertas, tvirtina: rusiški smogiamieji dronai tobulinami, jų gamybos mastai Tatarstane ir Udmurtijoje didėja. Todėl reikia šalinti ne pasekmes, o priežastį. „Smogti gamintojams – geriausias priešinosi būdas“, – įsitikinęs jis.

Tai, žinoma, ne vienintelės priemonės. Be jėgos scenarijų, yra ir kitokių būdų.

Atrodo, padaryta daug. Bet reikės padaryti dar daugiau... ■

Geran-3 (Shahed-238 klonas). Gerai matyti turboreaktyvinis variklis, jo varomas šis bepilotis gali išvystyti iki 550–600 km/val. greitį ir įveikti iki 2 000–2 500 km atstumą. Rusiški dronai tobulinami, jų gamyba spartinama. Išvados peršasi pačios...

LEONAS ČERŠK LIETUVOS ATSIMINIM

KARIO skaitytojus toliau supažindiname su Leono Čerškaus (1922–2016) atsiminimais. „Skaitant mano tėvo atsiminimus, per eilinio nepriklausomos Lietuvos Respublikos kariuomenės kario asmeninio tarnybos bei kovos kelio istoriją galima apibendrintai susidaryti pakankamą vaizdą, kas atsitiko su mūsų kariuomene 1940 m. birželio 15 d. sovietams okupavus Lietuvą ir kodėl mūsų kariai, aprenkti, apmokyti ir prisaikdinti ginti Lietuvą, buvo priversti paklusti svetimų šalių, okupacinių kariuomenių valiai ir dar liko dėl to kalti, išduoti, paniekinti ir pamiršti“, – rašė L. Čerškaus sūnus Robertas.

XII DALIS

TEŠINYS. PRADŽIA
2019 M. NR. 6 (2082)

Kauno NKVD

1948 09 20– 1949 02 13

<...> Aš pats tik vėliau sužinojau, kodėl jie taip ilgai mane laikė koridoriuje. Pasirodo – visas tris paras užtruko, kol mano suėmimą sankcionavo prokuroras – trūko mano „kaltės įrodymų“. Tik tada, kai vieno tardymo metu man nematant buvo tyliai pravertos durys ir pro plyšį tas pats Mečislovas Vaitkus, už kurį atkentėjau, mane atpažino, aš buvau oficialiai suimtas. <...> Tada dar nežinojau, kad M. Vaitkus taip išdavė visus bendražygius, kuriuos tik pažinojo.

kameroje. Mane iškart „sužavėjo“ erdvumas, jaukumas ir šiluma. 8-oji vienutė buvo ankšta, tamsi ir labai tvanki. Oras, jeigu galima sakyti, kad jo buvo, sunkus, dvokė prakaitu, šlapimu ir dar velnias žino kuo. Čia buvo vienas langas į kiemo pusę, bet ir tas iš lauko uždengtas lentomis, vadinauoju *namordniku* (antsnukiu), todėl šviesos beveik nepraleido. Kameroje jokių gultų nebuvo, tik plikos medinės grindys.

Prieš suėmimą aš jau pusmetį buvau metęs rūkyti (su panašiu „pasisekimu“ vėliau tai dariau daugelį kartų). Taigi naujoje draugijoje netikėtai paklaustas, ar nerūkau, aš atsakiau vienu žodžiu „Ne“.

– Už ką čia pakliuvote? – kažkuris uždavė tradicinį kalinių klausimą naujokams.

Trumpai, bet nuoširdžiai nupasakojau savo bylą, nors susidarė įspūdis, kad jie ir taip jau viską žino. Taip besišnekant, aš beveik instinktyviai paėmiau kažkurio pasiūlytą suktukę – popirosą susuktą iš stiprios kaimiškos tabokės – *multano*. Paskui lyg niekur nieko arčiau pritraukiau kažkieno ranką su uždegtu degtuku ir prisidegiau tą velnio išmislą. Iškart

8-oji kamera

Taip šiame koridoriuje nevalgęs išbuvau tris paras, dienomis tardomas, o naktimis gulėdamas pasienyje. Trečią naktį jau nakvojau rūsyje, 8-ojoje

US. KARIO AI

pajutau jo nepaprastą stiprumą. Tris paras nieko nevalgįs ir taip ilgai nerūkius efektas buvo dar didesnis – lengvai apsvaigau, bet nudaviau, kad nieko neatsitiko, kad man įprasta tokia stipri tabokė. Tuo momentu net neįtariau, kad esu akylai stebimas, kaip potencialus skundikas (*stukačius*). Juk įėjęs į kamerą aš atsakiau, kad nerūkau, o čia staiga užtraukiau stiprios naminės! Galima įsivaizduoti, ką tada pagalvojo mano bendradaliai. Tie, kurie pastebėjo tokį keistą elgesį, iškart pagrįstai suabejojo mano, kaip politinio kalinio, tikrumu. Bet jie buvo žmonės patyrę ir niekuo neišsidavė, kad esu nuolat stebimas. Nesutrikę jie ir toliau manęs klausėsi, klausinėjo apie mano gyvenimo kelią, ką veikiau Nepriklausomybės laikais, kas naujo kitoje grotų pusėje ir panašiai. Apie save aš neturėjau daug ko slėpti – viskas buvo jau Rygoje surašyta ir Kauno NKVD tai, be abejo, turėjo. Taigi kalbėjau gan atvirai, nors žinojau, kad ir tarp šių kalinių kažkuris turėtų būti išdavikas – tokia NKVD kalėjimų kamerų tradicija. O jie tuo metu taip vertino mane patį. Nesupratau savo klaidos, kad užsirūkiu, ir tik vėliau tą suvokiau. Praėjo net pora dienų, kol įgavau pasitikėjimą, kol visi įsitikino, kad aš tikrai nesu joks šnipas.

Kameroje pagaliau gavau maisto. Pusryčiams duodavo arbatos, jeigu tą birzgalą būtų galima taip vadinti, ir duonos (apie 200 g). Lygiai tą patį gaudavome ir vakarienei; o pietums čia duodavo „firminės“ sriubos – *balandos* ir duonos. Žodžiu – maitindavo „skaniai“. Tik gyvenk ir norėk!

Vienutėje jau sėdėjo šie „nusikaltėliai“:

1) kunigas Juozapas Želvys (1899–1985) – garbės kanauninkas, Kauno Šv. Antano bažnyčios klebonas;

2) Vladas Kamarauskas – Kauno universiteto Statybos fakulteto IV kurso studentas;

3) Sudininkevičius – Jonavos siaurojo geležinkelio depo viršininkas.

Ir dar keletas, kurių pavardžių jau neprisimenu.

Visi mūsų kameros gyventojai buvo kaltinami „tėvynės išdavimu“ pagal sovietų rusijos baudžiamojo kodekso 58 straipsnio 1 punktą.

Kai mane įvedė į kamerą, joje buvo dešimt kalinių, tarp jų iškart pamačiau neaukšto ūgio, kresną, šiek tiek praplįkusį žilaplaukį baltu kaip drobė veidu ir rankomis senuką. Tai buvo kunigas J. Želvys, jis buvo labai simpatiškas ir inteligentiškas. Pagal išvaizdą jis galėjo turėti apie 50 metų. Nacių okupacijos metu kunigas buvo apkaltingas už žydų slėpimą ir kalinamas. O bolševikai jį suėmė už bendravimą su Lietuvos partizanais.

Studentas V. Kamarauskas buvo 1923 m. gimimo aukštas ir lieknas jaunuolis. Sudininkevičius – apie 45–50 m. amžiaus kresnas vyras. Jis buvo invalidas, šlubavo, nes viena jo koja buvo labai deformuota.

Kai aš, susipažinęs su visais kameros gyventojais, išsipasakojau savo praeitį, visas suėmimo aplinkybes ir pergyvenimus, iškart pajutau atidžiai besiklausančiam kunigui simpatiją, nes pastebėjau jo akyse ne vien dėmesį, bet ir gilią užuojautą. Pasitikėjau juo kaip žmogumi ir kaip kunigui. J. Želvį labai gerbė ir kiti kaliniai.

Mūsų 8-oji kamera taip pat turėjo savo istoriją. Kaip vėliau papasakojau kunigas, prieš okupaciją, laisvos Lietuvos laikais, šioje vienutėje buvo kalinamas Augustinas Voldemaras. Jis čia atsidūrė išaiškintas Lietuvos saugumo tarnybų po nepavykusio voldemarininkų perversmo. A. Voldemaras čia kalėjo vienas, o mes – vienuolika suimtųjų – privalėjome dabar čia sutilpti.

***

Su kunigu J. Želviu mums ne kartą teko diskutuoti apie tikėjimą. Juozapas šiuo atžvilgiu buvo gana demokratiškas ir pažangių (gerąja prasme) pažiūrų kunigas. Jis neversdavo mūsų bukai paklusti dogmoms, o sakydavo, jog užtenka, kad žmogus šventai vykdytų visus 10 Dievo įsakymų, ir jį galima jau laikyti tikinčiu žmogumi. Na, žinoma, sakydavo, kad neblogai būtų ir į bažnyčią kartkartėmis užėiti, kunigui pasipasakoti, kas širdį slėgia. Kaip miesto vaikas, aš neišsisyriaus koku nors dideliu pamaldumu, bet tokia J. Želvio tolerancija man darė įspūdį.

Aš jam papasakojau savo skaudų atvejį, kai kartą visą tai, ką buvau

vienam kunigui per išpažintį nuoširdžiai patikėjęs, šis vėliau prie taurelės kitiems išplirpė ir užtraukė man nemalonę (deja, Lietuvoje buvo ir tokių kunigų!). Į tai J. Želvys nieko neatsakė, tik patvirtino, kad užteks, jei aš vykdysiu visus Dievo įsakymus, na, ir kartais į bažnyčią užsuksiu.

***

Gyvenimą kameroje pajvairindavo maisto siuntiniai, juos čia buvo leidžiama gauti. Kiti kaliniai tokių siuntų (*peredačių*) gaudavo gana dažnai, ypač kunigas J. Želvys. Jį šelpdavo ištikimi parapijiečiai. Kartą kunigas gavo net saldžių svogūnų. Aš laisvėje apie tokius net nebuvau girdėjęs, o čia, kameroje, teko paskanauti. Valgėme juos su cukrumi! Labai skanu!

Deja, per visą kalinimo laiką tokią *peredačią* gavau tik vieną kartą, ir tai ne tiesiogiai iš tetos ar sesers, nors jų prašiau, o nuo sesers draugų – Dailės instituto studentų. Tai buvo tokia „miesčioniška“ siunta: saldainiai (*bon-bonkės*), dar kažkas... Bet tai atsitiko kiek vėliau. Daugiau iš laisvės manęs niekas nešelpė, bet ir aš daugiau nieko neprašiau (tikiuosi, jog nelikau niekam skolingas).

Nors čia ir negaudavau maisto siuntų, bet draugų dėka nealkau. Tikrą badą teko patirti vėliau, jau būnant lageryje, o čia, šioje vieno likimo draugijoje, mane, kaip negaunantį *peredačių*, išrinko 8-osios kameros seniūnu, juokais vadindavo kolchozo pirmininku.

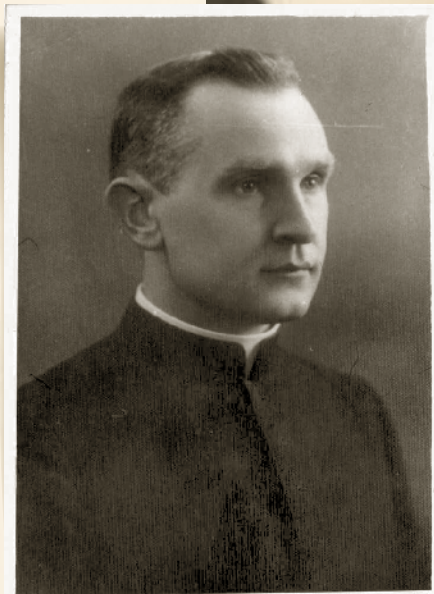
Mano naujos „pirmininko“ pareigos buvo tokios: jeigu kas iš „kolchozo“ gyventojų gauna *peredačią*, aš ją priimu iš savininko rankų ir dedu į kameros kampą, į bendrą katilą, o vėliau viską dalinu visiems po lygią porciją, išskyrus rūkalus, nes ne visi buvo rūkoriai. Bet ir rūkalai rūkoriais buvo išdalunami po lygiai.

Dienos metu kameroje būdavo ramybė, nes visi išsvarginti naktinių tardymų snūduriuodavo, nors miegoti ar gulėti buvo uždrausta. Tuo įkyriai rūpinosi prižiūrėtojas. Avėdamas veltiniais, jis tyliai prieidavo prie kameros durų ir žvilgčiodavo pro „vilkelį“.

Vakarais tradiciškai meldavomės, žinoma, tuo rūpinosi kunigas. O naktimis buvo labai sunku užmigti.

Kieme veikdavo *dvižokai* – generatorių varikliai, kurie įprastai turėtų būti naudojami elektros energijai gaminti, kaip, pavyzdžiui, kaime kino projekciniai aparatūrai ar panašioms poreikiams. Čia jie tarnavo visai kitam tikslui – kaip ir Rainiuose – savo garsiu ūžimu ir tarškesiu *dvižokai* turėjo nustelbti kankinamųjų žmonių, ypač moterų, riksmus ir dejonas, taip pat ir tardytojų šauksmus bei koliones. Bet ir to įkyraus plerpimo fone kartkartėmis buvo galima aiškiai išgirsti širdį veriančius kankinamųjų riksmus, pagalbos šauksmus ar prakeiksmus sadistams. Šie košmariški garsai mus kamuodavo kasnakt.

Maža to, naktimis nuolat mus vesdavo tardymams. Prižiūrėtojas tyliai pradaręs *karmuškę* (specialią angą kameros duryse, pro kurią paduodavo maistą) kviesdavo kalinį, sakydamas „*Na būkvū A, B, C...*“ Buvo ištariama tik pirmoji kalinio pavardės raidė. NKVD

Kunigas Juozapas Želvys (1899–1985). 1919 m. savanoriu įstojo į Lietuvos kariuomenę. Dalyvavo kovose prieš bolševikus ir lenkus. Pasibaigus Nepriklausomybės kovoms, 1922 m. įstojo į Kauno kunigų seminariją. 1925 m. ją baigė. Ganytojiškam darbui buvo paskirtas į Kauną. Čia tarnavo Kauno katedros bazilikos, vėliau Kristaus Prisikėlimo bažnyčios vikaru; kuravo Šv. Antano bažnyčios statybą. Nuo 1945 m. slapstėsi. 1948 m. spalio 4 d. suimtas MGB. Kratos metu J. Želvio slėptuvėje rasti du pistoletai – *Parabellum* ir FN bei 12 partizaninių nuotraukų. J. Želvys buvo apkaltintas, kad 1919 m. kaip savanoris dalyvavo kovose prieš bolševikus, palaikė ryšį su pogrindinėmis organizacijomis, bažnyčioje sakydamas pamokslus ragino nestoti tarnauti į sovietines tarnybas ir nedalyvauti okupantų renginiuose. 1949 m. gegužės 25 d. buvo nuteistas 25 metams kalėti. Kalėjo Dubravno ypatingojo režimo lageryje Nr. 3. Paleistas iš lagerio 1955 metais.

gerai įsisavino abėcėlę ir vienoje kameroje sugrūdavo tik po vieną „raidę“. Kai naktį atsidarydavo *karmuškę*, visi sustingdavo, laukdami kokią raidę išstas prižiūrėtojas. Aš išeidavau „*na būkvū Č*“ ir būdavau toks vienintelis.

Neprisimenu, po antrojo ar trečiojo iškvietimo, kai enkavėdistas pareikalavo smulkiai papasakoti apie mano tarnybą rusų armijoje, vėliau aš pakliuvau į keblį padėtį. Tas tardymas pasibaigė mano pasakojimu ties karo pradžia, todėl žinojau, kad kitame aš jau turėsiu pasakyti, koku būdu pakliuvau į vokiečių nelaisvę. Tardytojas viską protokolavo, todėl tai užtrukdavo gan ilgai.

Grįžęs į kamara nerimavau: kaip išsisukti neužsiminus apie išgyventas žudynes Červenėje, o gal jie jau viską žino, todėl geriau nemeluoti...

Tokiems ir panašioms klausimams ir abejonėms kamuojant išaušo diena. Mano kameros draugai taip pat nežinojo, kad esu nepageidautinas baisaus komunistų nusikaltimo liudininkas. Labai norėjosi su kažkuo pasitarti, bet bijojau būti išduotas. Pagaliau apsisprendžiau, kad savo paslaptimi geriausia būtų pasidalyti su kunigu – jis, ko gero, buvo vyriausias iš mūsų, be to, tokios išpažintys jam ne naujiena. Vakare, suradęs tinkamą progą, kai kiti snaudžia ar užsiėmę savais reikalais,

Juozapas Želvys iš GULAG lagerių grįžta į Lietuvą. 1955 m.

aš prisėdau prie kunigo J. Želvio ir pašnibždomis glaustai papasakojau savo problemą.

– Ir dabar nežinau, ar tą viską man reikia pasakyti tardytojui, – užbaigiu savo išpažintį. Laukdamas atsakymo, atidžiai apsidairiau – lyg ir niekas į mus nekreipia dėmesio.

Kunigas J. Želvys mane dėmesingai su ašarom akyse išklausė ir patarė:

– Mielas Leonai, jokiū būdu apie tai jiems nepasakok! Tai tave gali pražudyti! Tu esi liudininkas, kuriuo jie panorės bet koku būdu atsikratyti. Dabar jiems užteks laiko tave pribaugti... Visiškai niekam, net geriausiems draugams, daugiau neapasakok, ką matei ir patyrei Červenėje. Geriausia – užmiršk tai. O jeigu tavęs paklaus, kokiomis sąlygomis ir iš kurios vietos grįžai į Lietuvą, sakyk jiems, kad į vokiečių nelaisvę pakliuvai sužeistas prie Smurgainių, netekęs sąmonės; suėmę tave laikė Karaliaučiaus lageriuose, paskui paėmė į Savisaugos dalinius ir t. t.

Tai buvo tikrai išmintingas patarimas, nes karo pradžioje nemažai Lietuvos karininkų ir kareivių iš 29-ojo šaulių korpuso kartu su lietuviška apranga perrengtais rusais iš tikrųjų buvo patekę į lagerius Rytų Prūsijoje prie Karaliaučiaus. Mat, apie 1944–1945 m. kažkokiam bolševikų Kaune leidžiamame laikraštyje kunigas buvo perskaitęs, kad tie Lietuvos kariai ir karininkai, kurie Raudonosios armijos sudėtyje priešinosi vokiečių okupantams, buvo ten kalinami.

– Be to, kiek žinau, – toliau kalbėjo kunigas J. Želvys, – visi Lietuvos kareiviai ir karininkai vėliau buvo paleisti į tėvynę. Deja, ne visi spėjo to sulaukti – 23 ar 25 lietuviai mirė badu... Tik dar kartą sakau – niekam neprasitark apie tas žudynes, nes bolševikai tave sunaikins! Tu labai gerai padarei, kad pasitarei su manimi! – aiškino susijaudinęs kunigas.

Per kitą tardymą aš ir papasakojau tą kunigo pakuždėtą istoriją, tikėdamasis kad jį ne tik man gyvybę išsau-

gos, bet už tai dar ir mažesnę bausmę gausiu. Tardytojas, nors ir labai stengėsi mane supainioti, buvo priverstas užrašyti tai, ką aš papasakojau.

Taip jautraus ir išmintingo kunigo dėka aš suklastojau savo parodymus, todėl vėl išlikau gyvas. Už tai esu nuoširdžiai dėkingas kunigui Juozui Želviui. Ir dabar kartais lankydamasis Šv. Antano bažnyčioje po mišių kiekvieną kartą neužmirštu pasimelsti prie a. a. kunigo J. Želvio kapo šventoriuje.

Tardymai

Šiaip tardymai Kaune vyko ne itin švelniai, bet didesnės filtracijos, kokią jau buvau patyręs *Smeršo* filtracijos lageryje Milgravyje, Rygoje, čia pavyko išvengti. Kai enkavėdistas traukė iš manęs jam naudingus kaltinimus, aš į daugelį atsakinėjau neigiamai, kad pats neįsipainiočiau ir kitų neįsitempčiau į jo paspėstas žabangas. Už neigiamus atsakymus („nežinau“, „nepažįstu“ ir panašius) aš

Šiame pastate Kaune (Laisvės al. 14/Vytauto pr. 91) nuo 1934 m. veikė Valstybės saugumo departamentas ir Kauno apskrities valdyba; taip pat buvo įsikūrusi Kauno miesto ir apskrities viršininko įstaiga bei Kauno miesto ir apskrities policijos vadas. 1940–1941 m., pirmosios sovietų okupacijos metais, čia įsikūrė pagrindinė sovietų okupacinio režimo represinė organizacija – *NKVD*. II pasaulinio karo metais čia veikė okupacinė vokiečių administracija. 1944 m. pastatą vėl perėmė sovietų okupacinio režimo represinės organizacijos – nuo 1944 m. iki 1990 m. čia buvo Kauno *NKVD-MGB-KGB* būstinė ir politinių kalinių tardymo izoliatorius, kuriame buvo kalinamas ir tardomas prisiminimų autorius Leonas Čerškus. Dabar čia įsikūręs Kauno apskrities vyriausiasis policijos komisariatas.

Kaunas. Saugumo Departamentas.

MGB inscenuota nuotrauka. Tardymas.

buvau čia pat „švelniai paglostomas“ kumščiais. Šį nešvarų darbą dirbo ne pats tardytojas, bet kažkoks kitas (turbūt antraeilininkas) šungalvis. Per tardymus tas stambaus sudėjimo *deržimorda* dažniausiai sėdėdavo kabineto kampe ir laisvalaikiu skaitydavo laikraštį. Jis buvo itin bjaurios išvaizdos, pailgo veido. Tik neseniai iš kitų Kauno politinių kalinių sužinojau, kad to budelio pavardė Skokauskas. NKVD vyr. ltn. Stanislovas Skokauskas.

Kai grįžau iš lagerių, iš ten į Kauną sugrįžo ir daugiau buvusių S. Skokausko aukų. Jis, bijodamas keršto, pabėgo kažkur į provinciją, atrodo, į Vilkaviškio rajoną. Tada vienintelį kartą buvau jį sutikęs išdidžiai žygiuojantį Laisvės alėja.

Tuos „paglostymus“ buvo labai sunku išverti ne fiziškai (toks skausmas greit praeina), bet moraliai. Kartais labai niežtėjo rankas į tokį „švelnumą“ atsakyti tuo pačiu. Bet tik suprasdamas, kuo tai gali baigtis, susilaikydavau. Man atrodo, *deržimorda* tai jautė ir tyčia provokavo.

Naktinis tardymas tęsdavosi po tris keturias valandas. Kartais tardydavo du kartus per naktį. Būdavo, iškviečia „na būkvū Č“, tardytojas palieka vieną su tuo antraeilininku, o pats dingsta. Po valandos ar pusantros vėl nuveda į rūšį. Arba koks nors sargybinis atveda į tardymą ir palieka vieną koridoriuje, prie uždarytų durų, o tu lauki, kol *graždanin* – po suėmimo į tardytojus, prižiūrėtojus ir visus kitus enkavėdis-

tus mes jau neturėjome teisės kreiptis *tavarišč* (draugas) – tardytojas teiksis ateiti.

Tokiais momentais labai norisi kaip nors iš čia ištrūkti, todėl galvoji apie bet kokius įmanomus, net neįtikėtinus pabėgimo variantus. Atrodytų, kad su vienu šungalviu laisvai susitvarkytum, iššoktum pro langą arba išeitum pro duris į (sąlyginę) laisvę. Žinoma, visa tai tik saldžios kalinio fantazijos...

Nors, tiesa, dar būdamas laisvėje, o vėliau kameroje, aš jau buvau girdėjęs apie pačius netikėčiausius pabėgimus iš šių sadizmo rūmų. Pavyzdžiui, politiniai kaliniai man pasakojo, kad vienas suimtas, neišlaikęs kankinimų, iššoko pro, atrodo, 3 ar 4 aukšto Kauno NKVD irštvo langą ir pataikė tiesiai ant tuo metu šaligatviuėjusios moters. Priplota prie šaligatvio vargšė niekuo dėta praeivė žuvo vietoje, o bėglys sugebėjo pasprukti Kauno Naujamiesčio kiemais.

Kitas tardomasis čekistų užmušė jo darbo vietoje, čiupęs bet ką, kas tame kabinete jam pasitaikė po ranka, o jo parankinį „vertėją“, pagarsėjusį sadistą, lyg ir tą patį jau minėtąjį S. Skokauską, jis tada tik labai sunkiai sužeidė. Sužeidė taip, kad šiam liko ryški įduba kaukolėje, apie kurios kilmę mes, kaliniai, vėliau iš vienas kito sužinojome. Tai tas drąsus vyrukas, priplojęs du parazitus, neskubėdamas apsirengė to nudobto tardytojo miline ir, užsimaukšlinęs jo NKVD uniforminę kepurę su mėlyna juosta, kuo

ramiausiai neskubėdamas išėjo pro paradines Kauno NKVD rūmų duris, netgi šaltai priėmė pagarbą iš prie durų budinčio sargybinio...

Vaišvydavos partizanai

Kartkartėmis mūsų kameros kontingentas atsinaujindavo. Kalinius, kuriems jau tardymai baigėsi ir byla buvo sukurpta, išveždavo nežinoma kryptimi, bet jų vietoje greitai atsiradavo naujai suimtųjų. Kaip sakoma, „šventa“ vieta tuščia ilgai nebūna.

Taigi, į mūsų kameras buvo įmestas naujokas. Nors jis buvo jau gerokai apdaužytas, jo rūbai – labai purvini, plaukai nešvarūs ir susivėlę, bet iškart matėsi, kad jis visai jaunas, na, toks piemengalys. Jau ne vaikas, bet dar ir ne vyras.

Net nespėjus nei jam, nei mums apsiprasti, prižiūrėtojas atnešė į kameras plaukų kirpimo priemones ir liepė man, kaip seniūnui, tą vaikį nukirpti. Procedūra nebuvo iš maloniųjų, nes jo galvoje knibždėte knibždėjo utėlių. Tiesiog ištisos armijos marširavo. Jau nuolis buvo gerokai išsigandęs, bet kai aš jį kirpau, sėdėjo ramiai. Vyras kameroje garsiai, bet draugiškai, šmaikštavo aptarinėdami mano sanitarinį darbą. Kai aš beveik plikai nuskutau abi utėlėmis apsėstos galvos puses ir liko tik tokia skiauterė per vidurį, kunigas J. Želvys pajuokavo:

– Palik, Leonai, tą juostą per vidurį, bus graži alėja utelėms pasivaikščioti...

Vaikinukas per daug nesutriko, net mėgino juoktis kartu su visais. Vėliau, kai jau kiek apsiprato, jis papasakojo savo suėmimo istoriją. Jis (gaila, bet jau užmiršau to jaunuolio vardą ir pavardę) ir jo jaunesnis broliukas augo ir brendo karo sąlygomis, todėl, kaip ir dauguma dorų lietuvių ūkininkų vaikų, gerai suprato, kas yra tikrieji Lietuvos priešai ir kaip reikia elgtis jų atžvilgiu. Berniukai žavėjosi pasiaukojama Lietuvos partizanų kova ir nuoširdžiai troško prie jos prisidėti. Jie susirado šautuvą bei šovinių (pokariu tai nebuvo labai didelė problema) ir Dubravų miške, už Vaišvydavos, kur gyveno, išsirasė bunkerį. Tame miško bunkeryje, kur slėpė savo ginklą bei šaudmenis, žaisdami partizanus jie dažniausiai ir leisdavo laisvalaikį.

Broliai miške šalia bunkerio buvo įsitaisę net šaudyklą, pasidarę taikinį ir ne kartą mėgino savo taiklumą. Apie tą jų „partizanavimą“ niekas, be jų pačių, nežinojo. Ir viskas turbūt tuo ir būtų pasibaigę, jei ne NKVD operacija prieš tikrus partizanus.

Tuo metu žaliukai netoliese likvidavo kažkokį aršų vietinį komunistėlį, todėl NKVD, sutelkusi daug kariuomenės bei strybų, šukavo Dubravų miškus. Tas miško plotas, kuriame broliukai žaidė karą, kaip tyčia, irgi buvo apsuptas ir vaikai kelias dienas išsigandę pratūnojo savo bunkeryje nevalgę, nesiprausę... Enkavėdistai juos ten išbadėjusius ir surado. Su visais įkalčiais. Kadangi tikrų partizanų jiems tada rasti nepavyko, vaikai kaip tik tiko, enkavėdistams atsiskaitant už savo veiklą aukštesniems NKVD viršininams.

Pradžioje „partizanus“ laikė suimtus kažkokiam vietiniame kalėjime ar strybų būstinėje, kur jie dar labiau pasidarę panašūs į puslaukinius ir utelėmis apėjo. Jaunesnįjį broliuką enkavėdistai išardę privalėjo paleisti, nes jam tebuvo apie 10–12 metų, be to, dėl amžiaus net okupantų įstatymai neleido vaikui jokio straipsnio prikabinti. Bet jaunėlis pasirodė irgi ne iš kelmo spirtas. Kai jį NKVD tardytojas ir gražiuoju kalbino, ir visaip mėgino gąsdinti, kad išduotų kitus partizanų bunkerius, ryšininkus bei ginklų slaptavietes, berniukas vis kartojo nuoširdų vaikišką prisipažinimą apie savo vienintelį su broliu saugotą bunkerį bei turėtą šautuvą, taikinį bei šaudymą į jį. Storžievis enkavėdistas, be abejo, sumaitojęs ne vieną suaugusį ir kietą vyrą, atėmęs sveikatą ar gyvybę, o čia priverstas tardyti vaiką, be to, gerai žinojo, kad tuoj privalės jį išleisti namo, pagaliau neištvėrė, atsistojo nuo savo kėdės ir, apimtas visiško apmaudo ir nevilties, pro sukąstus dantis sušvokštė:

– Tai ką tu, *gadionyš* [gyvatuk], darysi, kai užaugsi, kad jau dabar eini į mišką, slepiesi bunkeryje ir šaudai į taikinius!

– Kai užaugsiu, aš šaudysiu į tokius, kaip tu! – nė kiek nesutrikęs atsakė mažasis Lietuvos partizanas.

Bočkovas

Vieną dieną, jau į trečiąjį kalnimo mėnesį, mane vėl iškvietė tardymui. Dažniausiai su prižiūrėtoju ateidavo pats tardytojas kalinio pasiimti, bet šį kartą atėjo visai nematytas žemo ūgio kapitonas. Iš rūsio laiptais užvedęs mane į pirmojo aukšto koridorių, jis man liepė sustoti ir stovėti atsisukus veidu į sieną. Tuo metu koridoriuje pasirodė mano paskutinės darbovietės – „Litsovchoztrans“ – revizorius-buhalteris Navickas ir dar vienas civilis. Priėję prie mūsų jie pasisveikino. Tas civilis, paspaudęs ranką mane atvedusiam NKVD kapitonui, prisistatė, kaip kriminalinių bylų tardytojas. Paskui mes visi keturi nuėjome į kažkokį gana erdvų ir šviesų kabinetą. Tai buvo ryškus erdvės pasikeitimas po ilgo tūnojimo rūsyje.

Bevedant mane koridoriumi, Navickas man trumpai išdėstė reikalą. Pasirodo, šis kriminalinių bylų tardytojas veda bylą apie mano buvusio viršिनinko, direktoriaus Bočkovo, finansines machinacijas. Esą „draugas Bočkovas“ yra padaręs įvairių išiekvojimų ir prispaustas visą kaltę nori suversti man. Įkliuvęs vagis Bočkovas iš tiesų mąstė komunistiškai: kadangi aš jau ir taip čia sėdžiu kaip „nusikaltėlis“, „liaudies priešas“, „fašistas“, tai kodėl man dar neužkrovus ir jo nusikaltimų. Puiki logika! Sukčius Bočkovas gudriai pasinaudojo mano suėmimu. Aš jau minėjau: kai mane sulaikė, visi sandėlių bei benzino kolonėlių raktai buvo pas mane.

Ir visą tą laiką, kol nenuvedė į rūšį, raktai gulėjo mano kišenėje, nors aš net kelis kartus reikalavau, kad juos paimtų ir nuneštų į darbovietę, bet tardytojas į tai nekreipė dėmesio. Tik po trijų dienų, prieš įvedant į kamerą, mane nuodugnai iškraustė ir atimtus raktus sugrąžino į kontorą. Kol tai įvyko, Bočkovas buvo išlaužęs spynas ir be jokios revizijos vogė gėrybes, žodžiu, elgėsi kaip tikras sovietinis direktorius. Tad Navickas, veikiausiai žinodamas apie NKVD metodus, mane draugiškai perspėjo, kad aš netyčia neprisiimčiau sau kaltės už nusikaltimus, kurių nesu padaręs.

Kabinete tam kriminaliniam tardytojui aš atvirai, kitiems stebint, išpa-

sakojau apie savo darbą ir pareigas „Litsovchoztranse“. Neužmiršau paminėti ir apie savo konfliktus su „draugu“ Bočkovu, kai be buhalterio parašo aš nei kitiems, nei jam neišduodavau jokios detalės. Tardytojas atidžiai klausėsi ir uždavė kelis patikslinančius klausimus.

Kol baigiau, mane atvedęs NKVD kapitonas buvo keletui minučių išėjęs. Tuo pasinaudojo Navickas ir įdavė man porą pakelių cigarečių bei degtukų. „Kriminalistas“ dėl to neprotestavo.

Taip po valandos ar pusantros aš pirmą kartą po tardymo linksmas grįžau į kamerą. Džiaugiausi, kad nepatyrčiau kumščio „glamonių“, be to, dar ir atsinešiau rūkalų. Tai buvo pats maloniausias tardymas iš visų čia patirtų. Kiek nedaug žmogui tereikia...

Kai viską atpasakojau savo bendradaliams, jie tiesiog neturėjo žodžių, kaip išsakyti savo pasipiktinimą ir panieką skeltanagiui Bočkovui.

***

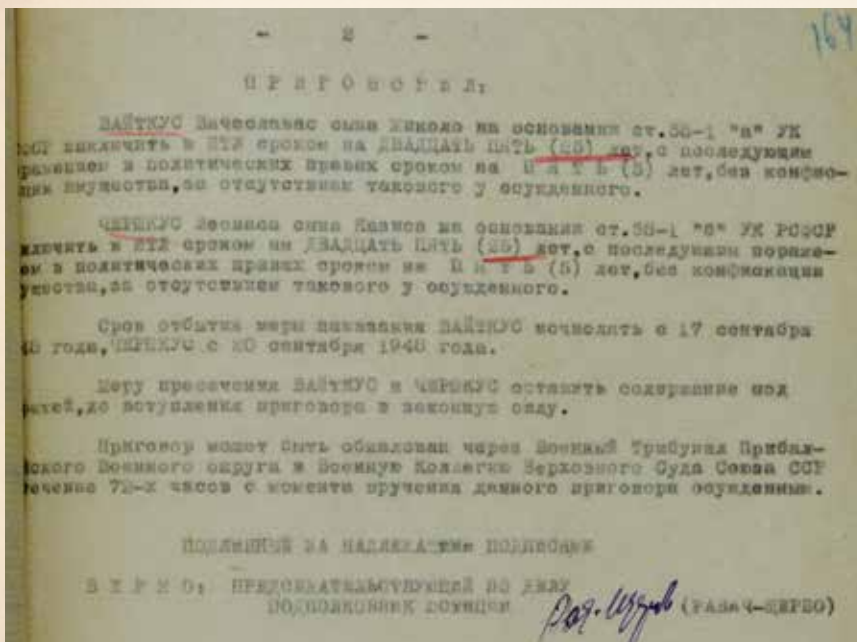
Kiek vėliau, kai iš rūsio jau buvau perkeltas į Kauno kalėjimą (A. Mickevičiaus g. 9), sutikau tą „draugą direktorių“.

Vieną dieną dideliu kiemu mus, politinius, vedė į kalėjimo pirtį, o iš pirties tuo pat metu vedė kriminalinių kalinių būrelį. Čia aš jį ir pamačiau. Bočkovas mane irgi pažino ir ženklais paklausė keliems metams mane nubaudė. 25 – parodžiau pirštais. Tai pamatęs „draugas direktorius“ staiga nusuko veidą ir nukiūtino galvą nuleidęs. Sugrįžęs iš lagerių dar porą kartų jį mačiau. Tuo metu jis dirbo mechaniku „Pienocentre“, tada jau vadintame Kauno pieno kombinatu.

K.S.D.K. (Kauno sunkiųjų darbų kalėjimas)

1949 m. balandis–1949 m. liepa

Kai naktiniai tardymai baigėsi ir jau mano baudžiamoji byla buvo galutinai „susiūta“, vieną 1949 m. vasario pradžios dieną prižiūrėtojas mane iškvietė iš rūsio ir ginkluotos enkavėdistų apsaugos buvau palydėtas į kažkurį

MGB nuosprendis, kad Leonas Čerškus 25 m. kalinimo bausmę atliks pataisos darbu lageriuose, o paskui jam 5 m. bus apribotos pilietinės teisės.

to paties pastato aukštą, į kažkokią erdvesnę patalpą. Čia įvyko tas jų vadinamasis teismas. Vadinamaisiais teisėjais, kurie sprendė mano ir mane įskundusio M. Vaitkaus likimą, buvo iš Rygos atvykusi *trojka* – trys žydų kilmės NKVD karininkai, jie, mane įvedus, jau sėdėjo už stalo. Paties to jų teismo proceso aš jau neprisimenu, bet jis vyko kaip ir visi tokie jų teismai, t. y. formaliai ir greitai.

Pamenu tik, kai man buvo perskaitytas enkavėdistų *trojkos* nuosprendis (25 m. lagerių + 5 m. tremties), mane smarkiai sukrėtė, nes ir pats tikėjausi, ir per ilgus pokalbius Kauno NKVD rūsyje kameros draugų buvau beveik įtikintas, kad susilauksiu tikrai gerokai švelnesnės bausmės – na, gal ne daugiau nei 10 metų, o gal net ir mažiau. Visai nesijaučiau niekuo nusikaltęs nei Lietuvos Respublikai, kurios piliečiu save visada laikiau, nei juo labiau Lietuvos Respublikos kariuomenei, į kurią ėjau tarnauti savanoriu ir kurios Statuto nebuvau pažeidęs.

Bet kai mane okupantų teismas nubaudė didžiausia įmanoma nelaisvės (nes tada didesnė buvo tik sušaudymas) bausme, aš pratrūkau ir, gavęs žodį (kai buvau paklaustas, ar nuosprendį supratau), tiems teisėjams žiūrėdamas į akis susinervinęs garsiai pasakiau, kad tų dvidešimt penke-

rių metų su kaupu užtektų ir jiems patiems, ir jų vaikams, ir net jų anūksams... Būčiau tada išsakęs gerokai daugiau, ką apie tą okupantų teismą galvojau, bet mano atsakymą staigiai nutraukė šaižus teismo pirmininko, sovietų „justicijos“ pulkininko riksmas, įsakantis sargybai mane kuo skubiau išvesti iš teismo salės.

***

Po tardymų ir teismo iš Kauno NKVD rūsio mane perkėlė į K.S.D.K. – Kauno sunkiųjų darbų kalėjimą.

Ši sena nelaisvės įstaiga buvo pastatyta pačiame Kauno centre (Mickevičiaus g. 9) dar pirmosios rusų carinės okupacijos laikais. Okupantų imperatorienės Jekaterinos garbei kalėjimo planas buvo suprojektuotas rusiškos E raidės formos. Naujieji Rusijos komunistiniai Lietuvos okupantai tą seną Kauno kalėjimą savo pirmosios okupacijos metu vadino „Lietuvos TSR NKVD kalėjimu Nr. 1“, o antru kartu užėję į Lietuvą pervardijo į „NKVD kalėjimą Nr. 3“.

Mane įgrūdo į 118-ąją kamerą, ji buvo tos E raidės apatinėje horizontalėje (lygiagrečioje A. Mickevičiaus gatvei) dešiniajame korpuse kažkur arčiau vertikalės trečiajame aukšte. Mano naujasis būstas buvo apie 6 m ilgio ir 3 m pločio celė su langeliu į kiemo pusę. Pagal carinius

ar kitokius normatyvus ši kamera vadinosi vienute ir buvo skirta mirtininkams, t. y. kaliniams, laukiantiems mirties bausmės įvykdymo. Toje mirtininkų vienutėje aš jau radau 6 kalinius. Tapau septintuoju.

Kameros interjeras buvo tipiška sovietinis: kraštuose palei sienas buvo išdėstyti gultai (dėžės iš storų lentų – dilių), per vidurį gale ties langu, uždengtu storomis lentomis, stovėjo vieno gulto ilgio stalas iš tokių pat lentų; uždengto lango viršuje buvo siauras plyšys, pro kurį matėsi gabalėlis dangaus; priešingame kameros gale buvo durys su vilkelium, pro kurį kartkartėmis žvilgčiojo kalėjimo prižiūrėtojas; aukštai virš durų už grotuoto tinklelio kabėjo elektros lemputė, ji įkyriai blėskė dieną ir naktį, blankiai apšviesdama vidų; prie durų stovėjo *parašė* – tualetinis kubilas, uždengtas dangčiu, nesulaikančiu bjaurios smarvės, kuri veržėsi ir sklido po visą celę, susimaišydama su mūsų prakaito ir pridusio oro „aromatu“, – tai nepakartojamų kvapų *bukietas*... Todėl ir be viso to čia buvo labai karšta. Čia vyravo kurortinės pliažo mados – mes čia glaudėmės tik su glaudėmis.

Kameroje gyvenimas gana nuobodus. Praktiškai visi kaliniai buvo daug labiau atsipalaidavę, nes jau išgyvenę visus kankinimus, tardymus ir teismus, žinodami savo bausmių laiką, buvo priversti tik laukti etapų į lagerius.

Pagrindinis mūsų „laisvalaikio“ užsiėmimas buvo domino ir liaudies meistrų stiliaus dirbiniai. Naudojamos medžiagos buvo labai neįprastos. Iš dantų šepetėlių likučių buvo gaminami dailūs kryželiai. Kryželiai, rožiniai ir šachmatai buvo gaminami ir iš duonos masės. Jai paruošti reikėjo tam tikros technologijos, laiko ir kruopštumo. Kalėjimo duonos porciją, kurią kaliniai, gaunantys maisto siuntinių iš namų, galėdavo paaukoti dirbiniais, išmirkydavome vandenyje ir perkošdavome pro tankų audinį. Iškošta balta masė buvo vadinama *kleistru*. Tai dar ne viskas. Šlapią *kleistrą* reikėjo džiovinti. Tam naudojome natūralias priemones: užsitempdavome tą košę ant nuogo kūno ir vaikščiodavome po kamerą, laukdami kol pradės džiuoti ir stingti. Kai pajusdavome, kad ta košė jau

„prisirpo“, prasidėdavo pati atsakingiausia ir skausmingiausia procedūra: reikėdavo delnais nuvolioti pradžiūvusį *kleistrą*. Ypač ji buvo skausminga tiems, kuriems Dievulis nepagailėjo natūralaus kailiuko. Todėl man ir dar dviem kameros „narsuoliams“, kaip mažiausiai apžėlusiems, dažniausiai tekdavo pabūti džiovintuvais.

Ypač kantrybės ir tikslumo reikėjo ir gaminant adatas. Vienos adatos pagaminimo procesas užtrukdavo kelias dienas. Tam reikėjo kažkur atrasti nors trumpą gabalėlį plieninio trosu ar vielos ir keletą smulkių stiklo šukių. Stiklo šuke it maža dildele reikėjo pradildyti plieninėje vieloje skylutę siūlui įverti.

Visi šie dirbiniai reikalavo ir padidinto budrumo, nes kalėjimo prižiūrėtojų buvo griežtai draudžiami. Galima buvo lengvai prarasti ne tik žaliavas, gaminius, bet ir pakliūti į karcerį bei netekti teisės į maisto davinius iš namiškių.

Deja, po tiek metų jau nebegaliu prisiminti mūsų kameros šešetuko nei vardų nei pavardžių. Galbūt ir todėl, kad mes konspiraciniais sumetimais sugalvojome vadintis slapyvardžiais. Vienas marijampolietis, kiek prisi-

menu, aukštas brunetas, sakėsi esąs aktorius, pasivadino Cezariu. Aš išsirikau Samsono pravardę. Nors pagal mano tuometinę kompleksiją labiau būtų tikę pasivadinti Gandžiu. Bet tuomet būtų labai lengva mane iššifruoti. Todėl pasirinkau priešingą prototipą. Tik niekaip neatmenu, kokį slapyvardį turėjo pagrindinis šio pasakojimo herojus – Antanėlis.

Antanėlis (tikras jo vardas Antanas) buvo žemo ūgio (kiek per 160 cm) apie 35 m. amžiaus gana simpatiško veido dūkelis. Jis sakėsi, kad laisvėje savo kaime dirbo siuvėju. Buvo vedęs ir augino sūnų bei dukrelę. Šiaip jis buvo labai linksmas ir žvalus vyrukas. Pagal sugebėjimus stuksenti pagal Morzės abėcėlę mūsų kameroje jam tiesiog nebuvo lygių. Jis kaip koks genys meistriškai kalendavo į kameros sieną, už kurios buvo kita kamera. Antanėlis labai greitai sugebėdavo perduoti visas kalėjimo naujienas kaimynams ir taip pat greitai ir tiksliai klausydamas iššifruodavo atsakymus.

Pirmiausia jam, žinoma, rūpėjo kuo daugiau susižinoti apie savo paties bylą, kurioje „nusikaltimais Sovietų Rusijai“ buvo kaltinami, atrodo, dar 3 ar 4 lietuviai. Jo bendrabyliai buvo išskirstyti po atskiras kameras.

Tai buvo būdinga NKVD kalėjimų praktika, kad nusikaltėliai nesutartų dėl bendrų parodymų ir nenuslėptų kokių nors nusikaltimo detalių ar su tuo susijusių bendražygių, net ir po vadinamojo teismo.

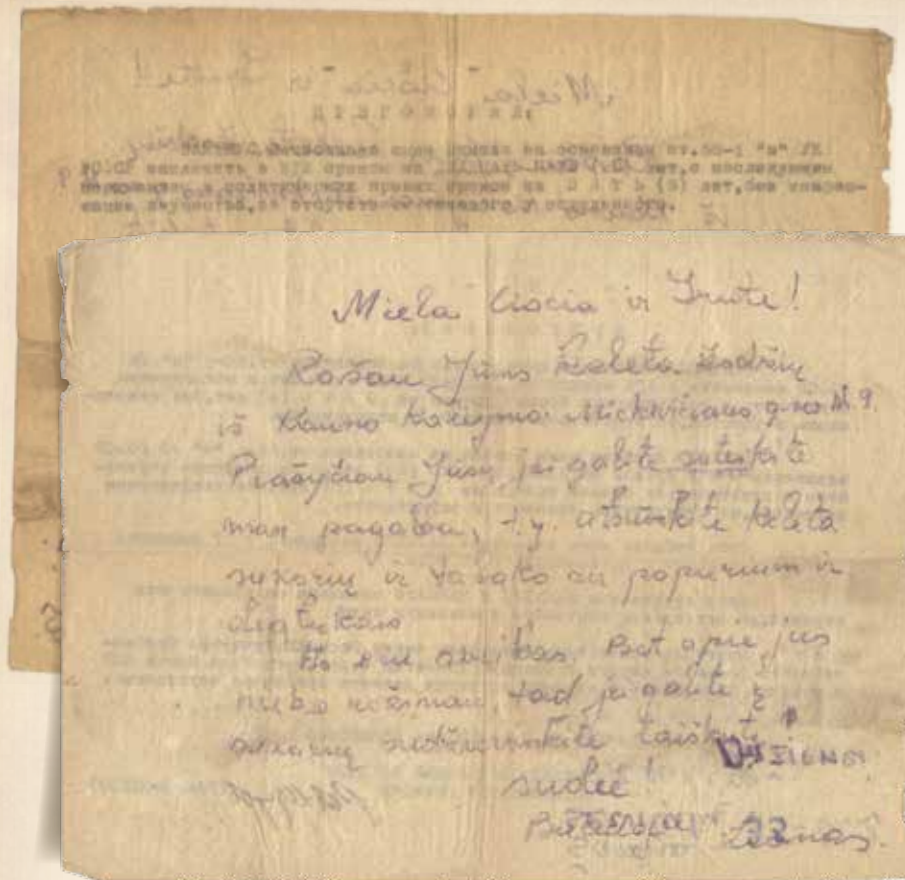
Mūsų kameros kalinių inscenizuotas spektaklis, kurio vieninteliu pagrindiniu herojumi, veikiausiai meilės auka, tapo tas mūsų vargšas Antanėlis, vertas dramos vardo.

Čia tik trumpai užsiminsiu, kad iš dyko buvimo ir pamatę, koks jis naiviai patiklus, apgaulingai sukūrėme jam visiškai neegzistuojančios merginos, taip pat politinės kalinės, buvusios partizanų ryšininkės, kalinamos tame pat kalėjime, tik atseit kažkur žemesniame aukšte, personažą. O Antanėlis tą mūsų išgalvotą merginą visiškai realiai įsimylėjo ir ilgai su ja bendraudavo: iš pradžių pagal Morzės abėcėlę stuksendamas į grindis tam tikroje kameros vietoje iš anksto sutartu laiku, paskui išvietėje sutartoje vietoje palikdamas meilės laiškus, o vėliau buvo pasiektas toks aktorinio meistriškumo lygis, kad vargšas Antanėlis galėjo išgirsti net gyvą savo meilės balsą, sklindantį iš kitos kameros, kito aukšto, kažkokiais kalėjimo senais ventiliacijos kanalais, apie kurių

Kauno sunkiųjų darbų kalėjimas, kuriame po nuosprendžio iki išsiuntimo į lagerius buvo kalinamas Leonas Čerškus.

Po teismo kaliniams susipažinimui būdavo įteikiama nuosprendžio kopija. Leonas Čerškus ant jos, kitoje pusėje, parašė laišką namiškiams: pranešė, kad yra sveikas, teiravosi apie namiškių sveikatą, prašė atsiųsti maisto ir rūkalų.

egzistavimą mums jau nesunku buvo tą aklos meilės auką įtikinti. Kai jis įsitempęs ir susijaudinęs viename mūsų kameros gale per ventilacijos kanalus balsu bendraudavo su savo išsvajota numylėtine, kitame kameros gale aš, nepastebimai palindęs po gultu ir apklotas įvairiais skudurais, kiek įmanoma prisiglaudęs prie grindų ir sienos kampo, tą paplonintą, iš kažkur žemai esančios kameros merginos balsą turėdavau gyvai skleisti.

Antanėlis į mūsų jam suregztą kalėjimo meilės romaną buvo įsijautęs taip, kad visai rimtai planavo visą likusį savo ateities gyvenimą, kai jau išeis į laisvę, susieti tik su ta savo, t. y. mūsų susigalvota ir suvaidinta, mergina, užmiršęs ir savo teisėtą žmoną, ir vaikus... Jį paskui netikėtai iš mūsų kameros perkėlė į kitą, ir mūsų meilės spektaklis nutrūko.

Vėliau, kai visą 118-ąją kamerą s *veščiami* (su daiktai) varė į etapinę kamerą, esančią to paties kalėjimo rūsyje, mes vėl išvydome vargšą Antanėlį. Jis su kitais kaliniais, jau paruoštais ilgai kelionei į Sibirą – etapą, buvo išvedamas iš tos pačios etapinės

kameros. Jis neturėjo kur pasislėpti nuo mūsų ironiškų žvilgsnių.

„Aš jus visą amžių prisiminsiu...“ – piktai sušvokštė prasilenkdamas.

Daugiau man niekada neteko nei apie jį išgirsti, nei sutikti šio dzūko siuvėjo Antanėlio. Dar iki šios dienos negaliu atsistebėti, kaip tarp politinių kalinių galėjo atsirasti toks naivuolis, kuris patikėjo mūsų išdaigomis.

***

Tarp kalėjimo prižiūrėtojų, su kuriais tekdavo susidurti, buvo du prielankūs mums žmonės. Nei jų vardų, nei pavardžių mes turbūt net ir tuomet nežinojome. Kaliniai juos vadino pavardėmis. Tik jas ir įsiminiau. Vienas buvo vadinamas Slabodziansku, tai reiškę, kad jis yra iš Vilijampolės, o kitą vadino Kunigėliu. Slabodzianskas buvo aukštas, jaunas (apie 23–25 m.) vyras, o Kunigėlis – žemesnio ūgio, kokių 50–55 m. amžiaus. Abu jie buvo prižiūrėtojai, kuriais buvo galima pasitikėti. Bent taip mes tuomet manėme.

Pagal sovietines kalinimo taisykles kameroje buvo griežtai draudžiama turėti bet kokią rašymo priemonę ir tam skirtą popieriaus. Savaime

suprantama, kad ir bet koks laiškų rašymas artimiesiems buvo laikomas didžiausiu nusikaltimu. Nusizengusiems šiai nežmoniška tvarkai grėsė mažų mažiausiai karceris. Kunigėlis ir Slabodzianskas mums padėdavo apeiti šį draudimą. Kai vienas iš jų budėdavo, tai palankiu momentu prisėlindavo prie kameros, pabelsdavo į *karmuškę* ir tyliai paprašydavo prieti kurį nors iš kalinių. Šiam prisiartinus, jis paduodavo nedidelį iš pieštuko išimto grafito gabalėlį ir pasiūlydavo parašyti trumpus laiškėlius, kuriuos po kiek laiko paimdavo, pasižadėdamas perduoti adresatui į rankas. Popieriaus, skirto rūkymui, iš mūsų per kratas neatimdavo. Aš pats bent du kartus pasinaudojau šia kalėjimo laiškanešių paslauga. Abu kartus savo laiškėlius parašiau ant kitos pusės teismo dokumentų (nuosprendžio nuorašo), kuriuos gavau iš NKVD pareigūnų. Abudu mano laiškėčiai pasiekė adresatą ir buvo išsaugoti.

Etapas į Sibirą ir toliau 1949 m. liepa–1949 m. rugpjūtis

Vieną 1949 m. liepos naktį, apie antrą valandą, mūsų etapinę kamerą prikėlė kalėjimo sargo įsakmus balsas:

– *Sabiraites s veščiami* (Rinkitės su daiktai)!

Visą kameros kalinių sąrašą perskaitęs enkavėdistas mus su terbomis išrikiavo koridoriuje, suskaičiavo ir nuvarė į dengtą kalėjimo kiemą, kur jau stovėjo keli *voronokai* – specialios mašinos kaliniams vežti.

Išrikiavę kieme mus (apie 40 žmonių) dar kartą patikrino pagal sąrašą, „paskatindami“ šautuvų buožėmis bei tradiciniais enkavėdistiniais keiksmiais, sugrūdo į šiuos pragaro limuzinus ir išvežė pro vartus. Po trumpo pasivažinėjimo tokiu pačiu būdu mus paskubomis išlaipino M. K. Čiurlionio gatvėje priešais Kauno geležinkelio stotį. Čia jau stovėjo pasiruošę enkavėdistai su *avtamatais* ir šunimis, išrikiuoti vienas priešais kitą koridoriu, kuris vedė tiesiai į jų vadinamąjį *vogzalą*. Mes, naudodamiesi paskutine proga, mėginome godžiai

dairytis, mėgaudamiesi kitokiais nei nelaisvėje įprastos aplinkos vaizdais. Aš naiviai vyliausi, kad galbūt netyčia teks pamatyti kokį pažįstamą kaunišką. Bet, deja, gatvėse nesimatė jokių atsitiktinių praeivių. Tokiu vėlyvu metu (buvo apie 2–3 val.) jų ir negalėjo būti. Bet enkavėdistai ir čia iš anksto pasistengė apsisaugoti, kad jų daromų nusikaltimų atsitiktinai nepamatytų „išlaisvintos Tarybų Lietuvos“ žmonės – užblokavo „taikią socializmo statybą“ dengtais kariniais sunkvežimiais. Tie patys sunkvežimiai, kurie atvežė „koridorių“, Čiurlionio gatvėje užstojo vaizdą nuo Šančių, o Stalino, t. y. buvusiam Vytauto prospekte, – nuo centro pusės.

Mums nebuvo leista dairytis. Išsiritę iš prigrūstų voronokų gavome komandą po vieną bėgti gyvuojų NKVD koridoriu link geležinkelio, kur mūsų jau laukė „Stolypino vagonai“. Pastarieji stovėjo ant trečiojo kelio, nes tamsoje teko perbėgti per dvi bėgių linijas. Visas savo tradicines komandas ir net keiksmus enkavėdistai buvo priversti šūkčioti pusbalsiu, kad neprižadintų aplinkinių namų gyventojų. Be abejo, kad ne iš rūpesčio pastarųjų poilsiui. Tokį priverstinį savo natūralių sadištinių poreikių slopinimą enkavėdistai stengėsi kompensuoti daužydami mus šautuvų buožėmis ir pjudydami šunimis. Šie, vargšeliai, mūsų laimei, irgi buvo stipriai suvaržyti antsnukiais. Todėl negalėjo net loti, tik piktai niurzginiėjo.

Taip skubiai ir slaptai paskirstę į vagoną, mus dar kartą (bet jau kita sargyba) patikrino pagal sąrašus ir paliko ramybėje. Bent jau kuriam laikui.

Paryčiais mes pajutome ir išgirdome, kad mūsų uždarytą vagoną prikabino prie kažkokio sąstato ir po kelių minučių pradėjo traukti Vilniaus kryptimi. Mes visi lengviau atsidusome, nes jau tikrai žinojome, kad dabar mūsų nežudys ir nekankins, kad dabar mus išveš į lagerius, kur galėsime laisviau bendrauti su aplinkiniu pasauliu, gamta... Juk beveik metai praleisti kalėjime man buvo patys sunkiausi moraline prasme. Nors anksčiau teko pabūti belaisvių lageryuose Rygoje, gerai žinojau, kad Sibiro toliai – tai ne Ryga. Be to, ir režimas

paties lagerio bus ne toks. Jaučiausi, kad esu nebe naujokas, o lagerininkas su šokia tokia patirtimi, kurią žinojo ir gerbė mano kalėjimo kameros kaimynai, dabar uždaryti tame pačiame vagonė. Tuomet dar nežinojau, kad tai, ką teks patirti Magadano ir Čiukotkos lageryuose, daugeliu atžvilgių gerokai skirsis nuo mano anksčiau įgytos praktikos. Bet reikia pripažinti, kad visi tie sunkumai, kurie manęs laukė Tolimuosiuose Rytuose, man buvo lengviau pakeliami dar ir todėl, kad jau buvau baigęs neblogus „paruošiamuosius kursus“...

Apie 10 val. pasiekėme „Tarybų Lietuvos sostinę“ Vilnių. Mūsų vagoną atkabino kažkokioje Naujosios Vilnios prekių rampoje, ji buvo netoli vadinamojo paskirstymo lagerio, arba *zekų* žargonu – *peresilkos*. Išlaipino, suskaičiavo pagal sąrašus ir gausi enkavėdistų palyda nuvarė į lagerį.

Tai buvo kažkokie mediniai namai – barakai. Mes visi patekome į didelės patalpas su daug tarpusavyje susisiekiančių kambarių, kuriuose nebuvo jokių gultų. Iš to supratome, kad ilgai jie mūsų čia nelaikys. Viduje jau buvo pilna likimo brolių, atvežtų iš visokiausių Lietuvos kalėjimų. Tai buvo įvairaus amžiaus ir įvairiausių profesijų žmonės. Mačiau ir šešiolikmečių, ir 70 sulaukusių „liaudies priešų“. Visi jie buvo pakilios nuotaikos ir džiaugėsi, kad pagaliau ištrūko iš stribynų, NKVD rūsių ir kalėjimų kamėrų, kur buvo tardomi ir kankinami visokiausių mūsų šalį pavergusių iškrypėlių. Čia ypač daug buvo partizaninio judėjimo dalyvių, juos čekistai tardė ir kalino atskirai, o teisė dažniausiai grupėmis. Pavyzdžiui, žaliukus kartu su jų ryšininkais. Dabar čia jie vėl susitiko ir galėjo tarpusavyje išsiaiškinti apie savo parodymus tardymų metu. Manau, kad tai buvo dar viena enkavėdistų gudrybė, kad išgautų daugiau informacijos apie jau baigtas bylas. Neabejotinai tarp kalinių buvo daug parsidavėlių, kurie apsimesdami bendrabyliais lengvai šmirinėjo aplinkui ir klausėsi... Savo bendrabylio M. Vaitkaus man neteko pastebėti. Veikiausiai jis buvo nuvestas į kitą baraką.

Staiga pasijutau, kad esu ne sovietiniame konclageryje, esančia-

me kažkokiame okupuotos Lietuvos sostinės pakraštyje, o netyčia patekau į visos Lietuvos karių, Laisvės kovotojų suvažiavimą, kuriame kiekvienas atvirai dalijasi savo išgyventais koviniais įspūdžiais bei patirtimi. Vaikščiojome, garsiai šnekučiavomės, dar garsiau dainavome patriotines ir partizanų dainas. Jautėmės lyg jau būtume atgavę laisvę! Visas didžiulis barakas užė, gaudė, lyg koks bičių avilys. Čia sutikau ir pažįstamą iš vaikystės laikų, panemunišką Vladą Šiukštą, jis draugavo su mano broliu Kostu. Be to, užsimezgė ir daug naujų pažinčių.

Neprisimenu, kiek valandų išbuvo toje „laisvėje“, bet tas laikas prabėgo akimirksniu. „Suvažiavimas“ baigėsi. Vėl teko *s veščami* stoti į koloną ir kartu su visais kitais „delegatais“ eiti prie geležinkelio platformos, kur jau laukė paruoštas ešelonas. Enkavėdistai mūsų barako koloną, ją sudarė apie 400 žmonių, suskirstė į „Pulmano vagonus“. Po 80 kalinių į kiekvieną. Abiejuose vagonų galuose buvo šviežiai sukalti dviejų aukštų *narai* (gultai). Ant vieno *narų* turėjo išsitenkti po 20 žmonių. Viduje kvepėjo pušies sakais, nes *narai* buvo padaryti iš naujų lentų. Ant jų buvo sukloti šiaudų prikimšti čiužiniai. Iš to spėjau, kad mūsų kelionė užsitęs. Ir neapsirikau – ji truko visą mėnesį!

Užtruko, kol visą ešeloną prigrūdo žmonių. „Pakrovę“ vyrus, „krovė“ moteris. „Liaudies priešų“ iš Lietuvos surinko irgi per 300. Iš viso 700 kalinių. Papildęs ir pagal sąrašus patikrinęs visus vagonus, ešelonu viršininkas enkavėdisto uniforma juos „pakrikštijo“. Priėjęs prie mūsiškio, pareiškė, kad mūsų vagonas nuo šiol vadinsis „Brigada Nr. 407“, o mes privalome išsiritinti „brigados“ seniūną, kuris, be kita ko, bus atsakingas už maisto dalinimą, bendrą tvarką ir drausmę „brigadoje“. Kasdien reikės paskirti po 4 budinčius, kurie nešios kubilus su sriuba, duoną, ir dar du, kurie turės išnešti *parašę*. Pasiimdami davinį, budėtojai privalės pasakyti savo „brigados“ numerį. Veikiai, niekam neprieštaraujant, vagono įgula vienbalsiai seniūnu išrinko mane. Taigi, garbingai tęsiau Kauno NKVD kameroje pradėtą duonos dalintojo karjerą.

Greitai į vidų buvo įkelti du nauji kubilai (vienas vandeniui, kitas buvo *parašė*) ir pastatyti prie durų. Be to, dar buvo įduotas kaušas – medinis *ušėtkas* sriubai semti. Viskuo aprūpinti mes dabar galėjome pasiskirstyti vietas gultuose. Man, kaip seniūnui, teko privilegijuota vieta prie mažo, spygliuota viela išpinto langelio. Šią privilegiją man vienbalsiai suteikė visa „brigada“. Prie kitų trijų langelių buvo draugiškai nutarta gulėti visiems pakaitomis, kad kiekvienas turėtų galimybę grožėtis pralekiančiais gamtos vaizdais, bet su sąlyga, kad visiems praneš, pro kokias stotis pravažiuojame. Apskritai, visų kalinių nuotaika

užmačias, bet greičiausiai M. Vaitkus jiems jau buvo nebereikalingas nei kaip išdavikas, nei kaip *stukačius*. Galbūt jie tik norėjo sadistiškai pasismaginti (natūralus kiekvieno čekisto poreikis), stebėdami, kaip lietuviai susidoros su savo tautiečiu išdaviku.

Greitai pastebėjau, kad ir pačiam „triušui“ tai buvo baisi staigmena. Pamatęs mane, jis suglumo, susigūžė ir nepajėgė ištarti nei žodžio. Greitai kažkuris iš mūsų „brigados“, nieko neįtardamas, paklausė naujojo bendrakeleivio vardo ir pavardės, norėdamas susipažinti bei padėti žmogui greičiau adaptuotis prie svetimos aplinkos. Kai šis vos girdimu balsu pro sukąstus

atsisakiau tokios egzekucijos. Raminamas save ir vyrus sakiau:

– Už šią ir kitas nuodėmes lai baudžia jį Dievas. O aš savo rankų neteršiu.

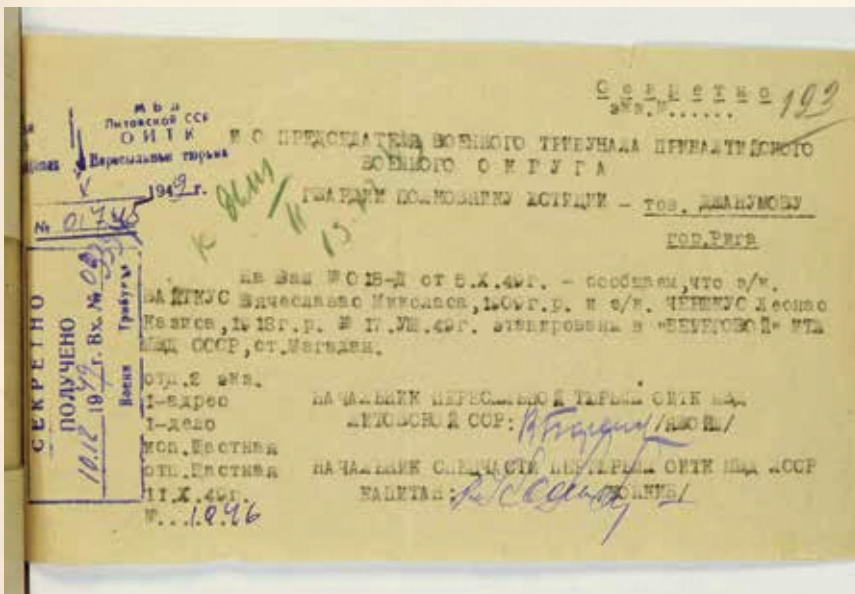
Bet „brigada“ jam nebuvo labai gailestinga. Nei vienas jo prie gultų neprileido. M. Vaitkui teko miegoti ant grindų, prie *parašės*. Visą kelionės laiką niekas mūsų vagonė su juo neben-dravo. Maža to, jis privalėjo kiekvieną kartą be eilės išnešti *parašę* ir iššluoti vagoną. Atlėgus pykčiui, mėginau prašyti vyrų jam atleisti, bet nei vienas tokiam pasiūlymui nepritarė. Taip visų pažemintas ir ignoruojamas M. Vaitkus važiavo iki pat Taišeto. Taišeto stotyje jis pagaliau buvo perkeltas į kitą vagoną.

Zonoje man daugiau neteko jo sutikti. Tik vėliau sužinojau, kad jis kažkuriame lageryje susiuostė su kriminaliniais nusikaltėliais ir pasivadinęs Večiaslavu Michajlovičiumi Vaitkumi terorizavo savo tautiečius, politinius kalinius, atiminėdamas iš jų siuntinius bei geresnius kalinio rūbus.

Sutikau jį vėliau Kaune jau grįžęs iš lagerių, apie 1956 metus. Tuomet jis vertėsi spekuliacija – pardavinėjo falsifikuotus aukso žiedus patikliams kolchozininkams. Galimas daiktas, kad tai jį ir privedė prie galo, apie kurį sužinojau perskaitęs trumpą žinutę tuometėje Kauno „Pravdoje“ („Kauno tiesa“). Ten rašė, kad prie buvusio „Versalio“ viešbučio restorano buvo rastas „buvusio vokiškųjų fašistų pagalbininko“ M. Vaitkaus lavonas su durtinėmis žaizdomis. Nežinau, ar tai buvo Aukščiausiojo valia, bet išdavikas atpildo visgi sulaukė.

***

Greitai perlėkėme okupuotą Lietuvą ir atsidūrėme Sovietų Sąjungos neapbrėpiamuose toliuose. Važiavau šiuo „Rytų ekspresu“ ir pro mažą langelį stebėjau karo sugriautas stotis, sudegintus miestelius ir kaimus. Visur matėsi pulkai apskurusių, išalkusių moterų ir vaikų. Neprisimenu pavadinimo stoties, kurioje mes pirmą kartą anksti ryte sustojome. Turbūt tai buvo dar Baltgudijoje. Priešais stovinčius vagonus susirinko nemažas būrys moterų su vaikais. Apsirengę apiplūšusiomis šimtasiūlėmis jie tiesė

Pažyma, kad nuteistasis Leonas Čerškus yra etapuojamas į Magadano srities pataisos darbų lagerį „Beregovoj“. 1949 m. spalio 11 d.

buvo optimistiška, lyg atgavus laisvę. Mėnesiais kankinami sausakimšose kamerose tarp keturių sienų, daugelis jau buvo praradę viltį, kad išliks gyvi. O ši būsima kelionė tokią viltį suteikė.

Prieš pat pajudant ešelonui, netikėtai buvo išlaipintas vienas kalinys ir į jo vietą įsodintas kitas. Aš net nustėrau iš nuostabos, kai tarpduryje pamačiau Vaitkų. Tą patį Mečislavą Vaitkų, kuris mane išdavė! Buvau stipriai priblokštas ir sujaudintas tokio netikėto enkavėdistų manevro. Jie juk bendrabilijū, juo labiau išdavikų, niekadros drauge nesodindavo. Tai tas pats, kaip triušį įleisti į gardą, pilną alkanų vilkų... Sunku spėti jų tuometines

dantis sunkiai išlemeno, visi išgirdę klausiamai sužiuro į mane. Mes, kaliniai, neblogai žinojome vienas kito istorijas, bylas, kankintojus bei išdavikus. Atsakymas buvo mano povyzoj. Beliko tik žodžiu patvirtinti, kad tai tas pats mane išdavęs žmogus. Visa „brigada“ – daugiausia jauni vyrai, kariai, partizanai, jau neblogai susipažinę su karo lauko teismo įstatymais, nemaža dalis ir patys įkliuvę dėl išdavysčių, – tuoj pat priėmė neapskundžiamą nuosprendį. Vieningai nutarėme, kad aš turiu susidoroti su šiuo išgama. Perbalęs M. Vaitkaus veidas liudijo, kad artinasi jo paskutinioji ir kito ryto jis jau nebesulauks. Aš kategoriškai

rankas į mus, prašydami duonos. Iš karto nesuvokėme, kaip laisvėje esantys žmonės gali prašyti išmaldos iš kalinių, esančių už spygliuotos vielos. Tai buvo neįtikėtina. Aiškiau įsižiūrėję į išbalusius mažus kūdikius ant moterų rankų, į vyresnius bamblius, įsikibusius į mamų sijonus (jeigu tuos skarmalus galima taip vadinti), įsitikinome, kad tai rūsti tikrovė. Vaikučiai, atkišę savo gležnus delniukus, kūkčiodami graudžiai maldavo:

– *Dajte chlebuška, panočki!* (Duokite duonos, ponuliai!)

Daugumai kalinių jų geraširdės giminės buvo parūpinę duonos džiovėsių, lašinių bei kitų ilgai negendančių maisto produktų. Todėl kelionės metu gaunamos *paikės* (250–300 g duonos davinio) daugelis iš jų visai nelietė. Aš negalėjau sau leisti tokios labdaros, nes per visą savo kalėjimo laiką maisto siuntinėlius buvau gavęs tik pora kartų.

Sutaupytos valdiškos duonos perteklių, kad ši be naudos nepelytų, nutarėme atiduoti išbadėjusiems Gudijos gyventojams. Tai buvo ne taip paprasta padaryti. Maži vagono langeliai iš vidaus ir išorės buvo apipinti grotų raštu – spygliuota viela. Tik nedidelis duonos davinytis laisvai tilpo pro vielų plyšį. Mes mėtėme atliekamas *paikes* pro abu langelius. Vargšai kaip varniukai pripuolė arčiau gaudyti ir rankioti kiekvieną trupinį. Stotyse ar bet kur kitur sustojus, vagonus saugodavo jiems priskirti NKVD sargybiniai. Jie važiavo kartu su mumis specialiai sukaltose būdelėse, kiekvieno vagono gale. Pamatęs sumaištį enkavėdistas pradėjo keiktis ir šaukti ant moterų bei vaikų, kad pasitrauktų nuo mūsų vagono.

Išbadėjusios kolchozinikės nė kiek neatsitraukė, tik dar sparčiau ėmė rankioti išmestą duoną. Aš jau buvau pakankamai alkio užgrūdintas ir karo metu, ir nelaisvėje. Gerai supratau, koks brangus šiems žmonėms yra paprastas duonos kąsnis. Moteriškės neatsitraukė, jos švelniai, nepiktai žodžiais apeliavo į kareivio sąžinę. Tada sužvėrėjęs čekistas iššovė į viršų. Mes liovėmės mėtyti duoną.

– Kareivi, kur tavo sąžinė?! Juk tai gali būti ir tavo motina, broliai,

seserys! Jie gal irgi neturi ko valgyti... – bandėme ramiai įtikinėti enkavėdistą. Bet po šūvio atbėgo daugiau sargybinių, jie kartu nuvijo vargšų minią, o mus įspėjo, kad šaudys, jeigu dar mėginsime mėtyti duoną. Ešelonui pajudėjus, nūsikūję sargybiniai laipteliais ėmė lipti į savo špokines – būdeles. Mes tuo pasinaudojome ir dar išmetėme kelias *paikes* vargšams. Atrodė, kad tokių ešelonų, kaip mūsų, jie jau matė ne vieną.

Važiuojant toliau, beveik kiekvienoje stotyje mus sutikdavo panašūs būriai išalkusių moterų su mažais vaikais ant rankų. Jau mokėjome, kaip saugiau juos sušelpiti.

***

Mūsų ešelonas judėjo toliau į Rytus neaprepiamais buvusios rusijos imperijos plotais, sustodamas tik tose stotyse, kuriose keisdavo garvežius ar praleisdavo priešpriešiais važiuojantį traukinį. Dažnai sustojus būdavo atstumiamos vagono durys. Kai durų properšoje išvydavome kelis nekantraujančius pasismaginti sadistų snukius, o vyresnis iš jų sukomandavo „*Vsem na levo!*“ (Visi į kairę!), suprasdavome – enkavėdistai vėl sugalvojo papramogauti. Kai visa „brigada“ pereidavo į kairę vagono pusę, į vidų įlipdavo kokie keturi pramogų ištroškę sargybiniai. Rankose visi jie laikydavo po didelį medinį plaktuką ilgu kotu. Tie plaktukai, kažkodėl man primindavo vaikystę Nepriklausomoje Lietuvoje, kai šviesaus atminimo tėvelis mums buvo nupirkęs kriketo žaidimą. Ten buvo vieliniai varteliai, mediniai kamuoliukai ir labai panašūs plaktukai, su kuriais reikėjo įridinti kamuoliuką pro vartelius. Tuo laiku tai buvo madingas žaidimas. Bet, kaip žinoma, į Rusiją mados ateina labai pavėluotai.

Iš pradžių, ko gero, daugiau dėl vaizdo, kad formaliai pateisintų šią savo akciją, tie NKVD „kriketo žaidėjai“ padaužydavo tais mediniais kūjais vagono grindis, sienas, lubas, neva tikrindami, ar kuri lenta nebus atplėšta mėginant pabėgti. Paskui atsistoję viduryje garsiai surikdavo:

– *S leva na pravo po odnomu begom!* – liepdami visiems po vieną staigiai pabėgti į kairę vagono pusę.

Kol žmogus bėgdavo, užsimodavo enkavėdistai ir nesigailėdami stengdavosi jam kuo skaudžiau suduoti mediniu plaktuku. Daugiausiai taikydavosi į galvą, veidą, kad būtų kraujo. Tai pastebėję, mes stengdavomės pabėgti kuo greičiau, užsidengę kiek įmanoma galvas rankomis, kad nesuskaldytų kaukolių. Kol vieni sadistai kūjais smaginosi skaičiuodami, kiti likę lauke su šunimis ir į mus nutaikytai vamzdžiais, pasiruošę bet kurią akimirką šaudyti, išsišiepę tuo vaizdu tenkinosi. Tai buvo neregėtas moralinis ir fizinis teroras prieš betesius ir nelaimingus kalinius, kurie ir taip kentėjo dėl savo ir savo tėvynės nelaisvės. Perviję visus iš vieno galo į kitą, jie vėl pakaušėdavo į vagono lentas ir išlipdavo tęsti pamėgtos pramogos jau kitame vagonė... Į etapo pabaigą mes jau sugebėdavome greitai pabėgti ir išsisukti nuo smūgių.

***

Kitas įsimintinas sustojimas buvo pačioje blogio imperijos širdyje. Man ir mano bendrakeleiviams tai buvo pirmasis apsilankymas „*Stolicoje Sojuza Sovietskich Socialističeskich Respublik*“.

Vieną naktį sustojome kažkurioje stotyje. Kai perone budėjęs vagono sargybinis pamatė, kad aš nemiegu, o pro siaurą spygliuotą langelį tamsoje stengiuosi įžiūrėti, prie kokios tvirtovės čia sustojome (pamačiau aukštą dantytą raudonų plytų sieną), ironiškai išsiviepejęs pareiškė:

– *Eta Staryj Moskovskij Kremlij!* (Čia senasis maskvos kremlius!)

Nelabai patikėjau čekistu, kurio šiaip niekas už liežuvio netraukė. Todėl prižadinau šalia miegančius draugus, kad pasidalinčiau tą įdomią žinia. Kad, ko gero, ir esame visai netoli senojo kremliaus, kur savo kabinete išsijuošęs plušėjo „visų tautų Tėvas ir Mokytojas, mūsų mylimas Vadas – Generalisimus Draugas Stalinas Josifas Vasarijonovičius“. Vagono sargybinis, pamatęs kaip mes grūdamės prie langelių, kad tolumoje išvystume Kremliaus bokštus ar cerkvių „svogūnus“, išsišiepė savo pageltusius dantis ir su neslepamu pasididžiavimu ir panieka paaikšino:

– *Nu vot, i vy, fašysty niedobytyje,*

imejete *vozmožnostj* uvidetj našu *Stalicu i Kremli!* (Ir jūs, nepribaigti fašistai, turite progą pamatyti mūsų Sostinę ir Kremliją!)

– Ne tavo, o draugo Stalino dėka! – staigiai atšovėme nepasimetę.

Nesulaukęs pritarimų ir todėl aiškiai sutrikęs čekistpalaikis pasišalino nuo vagono kiek toliau. O mes stebėjome: nejaugi visi keliai į Sibirą veda tik pro maskvą?! Man pasirodė, kad šis bolševikas ne mums pirmiems bandė būti „maskvos gidu“. Maskvoje išbuvo visą parą iki kitos nakties. Tik Lenino iškamšos ir *Gumo-Cumo* neaplankėme.

***

Dundėjome toliau į Rytus ir privažiavome Uralą. Pirmą kartą gyvenime išvydau tokius kalnagūbrius. Pagal geografus, tik dabar išvažiavome iš Europos. O pagal mane ją palikome jau tada, kai kirtome Lietuvos ir Sovietų Sąjungos sieną.

Pralėkė Uralo kalnų virtinę, mes vėl keliavome beribėmis lygumomis bei miškais, kol pagaliau pasiekėme garsųjį Baikalo ežerą. Žiūrėjau pro langelį į jo skaidrius neaprėpiamus vandenį prisimindamas Mamą, kuri vaikystėje mane išmokė seną rusų

imperijos katorgininkų dainą apie „Žydrąsias marias – šventąjį Baikalą“... Kur Ji dabar? Kur mano broliai, seserys?.. Važiavome Baikalo pakraščiu, per daugybę tunelių ir pasiekėme Užbaikalę. Jau Užbaikalėje prasidėjo nesuskaičiuojamų lagerių šleifas, kuris tęsėsi tūkstančius kilometrų...

Išdilo iš atminties visų tų stočių ir stotelių, kuriose ilgiau ar trumpiau teko sustoti, pavadinimai. Dar išliko tik keli: Taišet, Čita ir Zima. Šiose stotyse buvo palikta nemažai mūsų ešelono brolių ir seserų. Enkavėdistai kalinius išlaipindavo įvairiose stotyse, bet tai darydavo dažniausiai tamsiu paros metu, kad būtų mažiau liudininkų. Iš mūsų vagono pakeliui išsivedė tik keletą žmonių.

***

Po mėnesio kelionės traukiniu pagaliau pasiekėme Amūro upės ištakas, kur stovėjo legendinis Komsomolskas prie Amūro. Miestas, kurį pagal sovietinę propagandą pastatė pasišventę *komsomolai*, o iš tikrųjų išbadėję imperijos vergai – politiniai kaliniai. Važiavome bėgiais, paklotais ant tų kalinių griaučių, kad kažkur toliau paliktume savuosius. Deja, paties miesto taip ir neteko išvysti, nes ešelonas

važiavo jo pakraščiu ir nuriedėjo tiesiai į uostą. Čia visą mūsų traukinį užstūmė ant garlaivio-kelto ir perplukdė į kitą Amūro upės krantą. Perkėloje pastebėjome dar vieną ešeloną su kaliniais (kaip vėliau paaiškėjo – iš Vakarų Ukrainos).

Kitame krante sujungus abu ešelonus vėl sausuma mus vežė jūros pakraščiu iki paskutinės gelžkelio stoties ir paskutinio uosto – Vanino įlankos (*Buchta Vanina*). Čia mano ilga kelionė traukiniu iš Europos į Aziją baigėsi. Sulaukę vakaro, pirmiau moteris, o vėliau ir mus išlaipino iš vagonų, suskaičiavo, patikrino pagal sąrašus ir su ištikimąja enkavėdistų palyda nuvarė į lagerį, kad kartu su „komjaunuoliais iš kitų broliškų respublikų įsijungtume į didžiąsias socializmo statybas“. ■

Parengė Robertas Čerškus ir Dalius Žygelis
Tęsinys kituose KARIO numeriuose

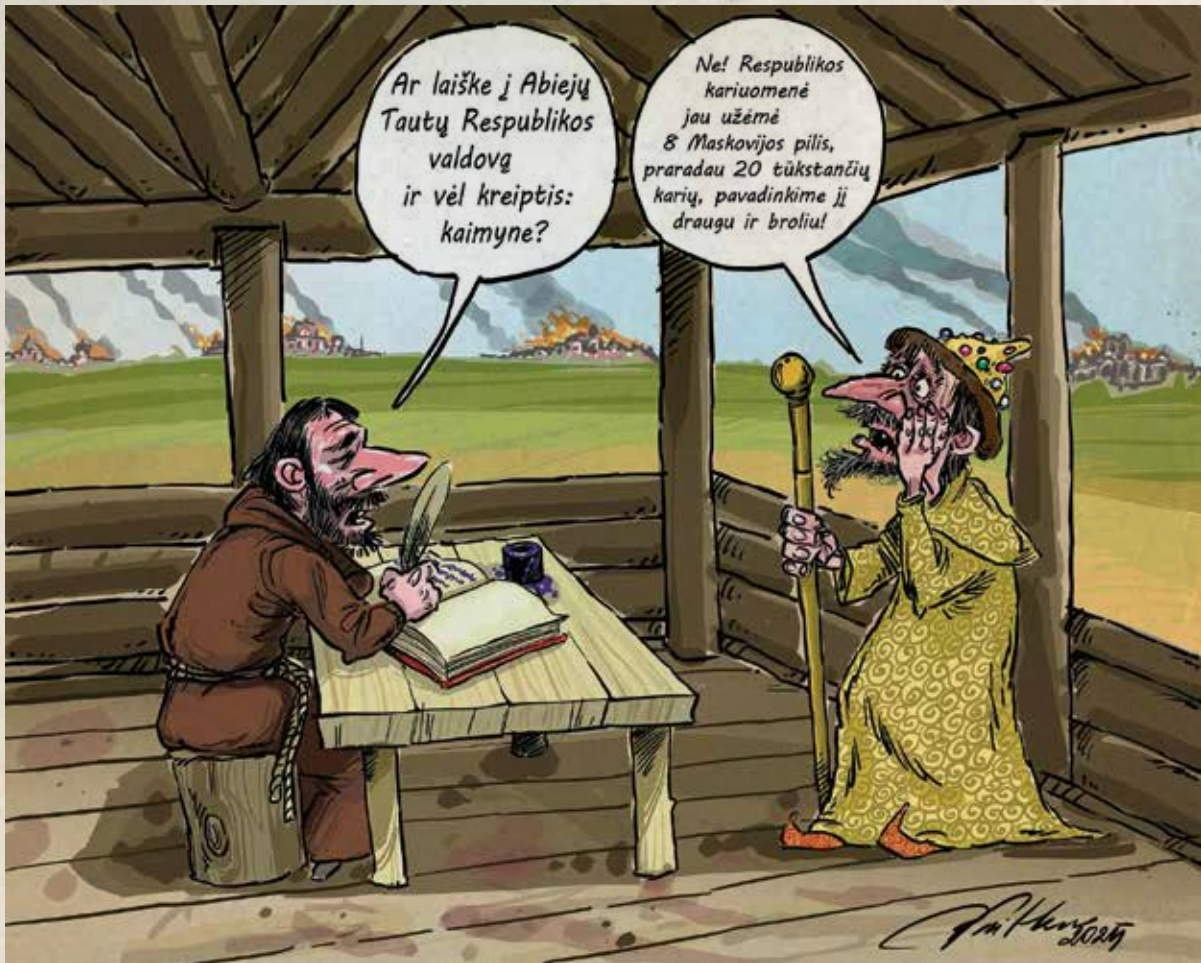

Prisiminimų autorius
Leonas Čerškus.
1955 m.

Maršrutas, kuriuo Leonas Čerškus buvo etapuojamas link baumės atlikimo vietos rusijos Tolimuosiuose Rytuose.

Roberto Čerškaus šeimos archyvo, Okupacijų ir laisvės kovų muziejaus, Lietuvos centrinio valstybės archyvo ir Lietuvos ypatingojo archyvo fondų nuotraukos ir dokumentai

Ramūno Vaitkaus pieš.

„Diplomatija be ginklų yra kaip muzika be instrumentų“*

1576 -aisiais Abiejų Tautų Respublikos valdovu tapus Steponui Batorui, atsirado viltis Livonijos karą užbaigti sėkmingai – mat karalius pasižadėjo atgauti prarastas Livonijos žemes.

Nors savo valdymo pradžioje Steponas Batoras tarsi ir bandė užmegzti kiek draugiškesnius santykius su kaimyninių šalių valdovais, bet jau pirmajame rusijos bojarinų dūmos atsakyme išgirdo priekaištų, kad karalius iš nežymios vietos kilęs. 1577 m. Ivano IV pasirašytoje sutartyje Steponas Batoras vadinamas ne broliu (kaip reikalavo to meto diplomatinis etiketas), o kaimynu, kuris už trijų metų taiką turįs atiduodą rusijai Livoniją su Kuršu ir Ryga.

1579 m. birželį Steponas Batoras iš Vilniaus pasiuntė Ivanui Rūsčiam laišką, kuriuo skelbė karą.

1579 m. žygis baigėsi Stepono Batoro triumfu – maskvėnai prarado 8 tvirtoves (įskaitant Polocką), 120 patrankų ir apie 20 000 karių.

Ivanas Rūstusis ėmė keisti toną – anksčiau tevadinę Steponą Batorą kaimynu (to meto diplomatiame etikete tai buvo laikoma įžeidimu), jau sakėsi norįs „draugiškumo ir brolybės“.

Šaltinis: ANTANAITIS, Kastytis. Lietuvos kariuomenė Livonijos karo kampanijose 1578–1581 m., *Karo archyvas*, 2005, t. 20, p. 50.

*Citata priskiriama Prūsijos karaliui Frydrichui Didžiajam (1712–1786).